

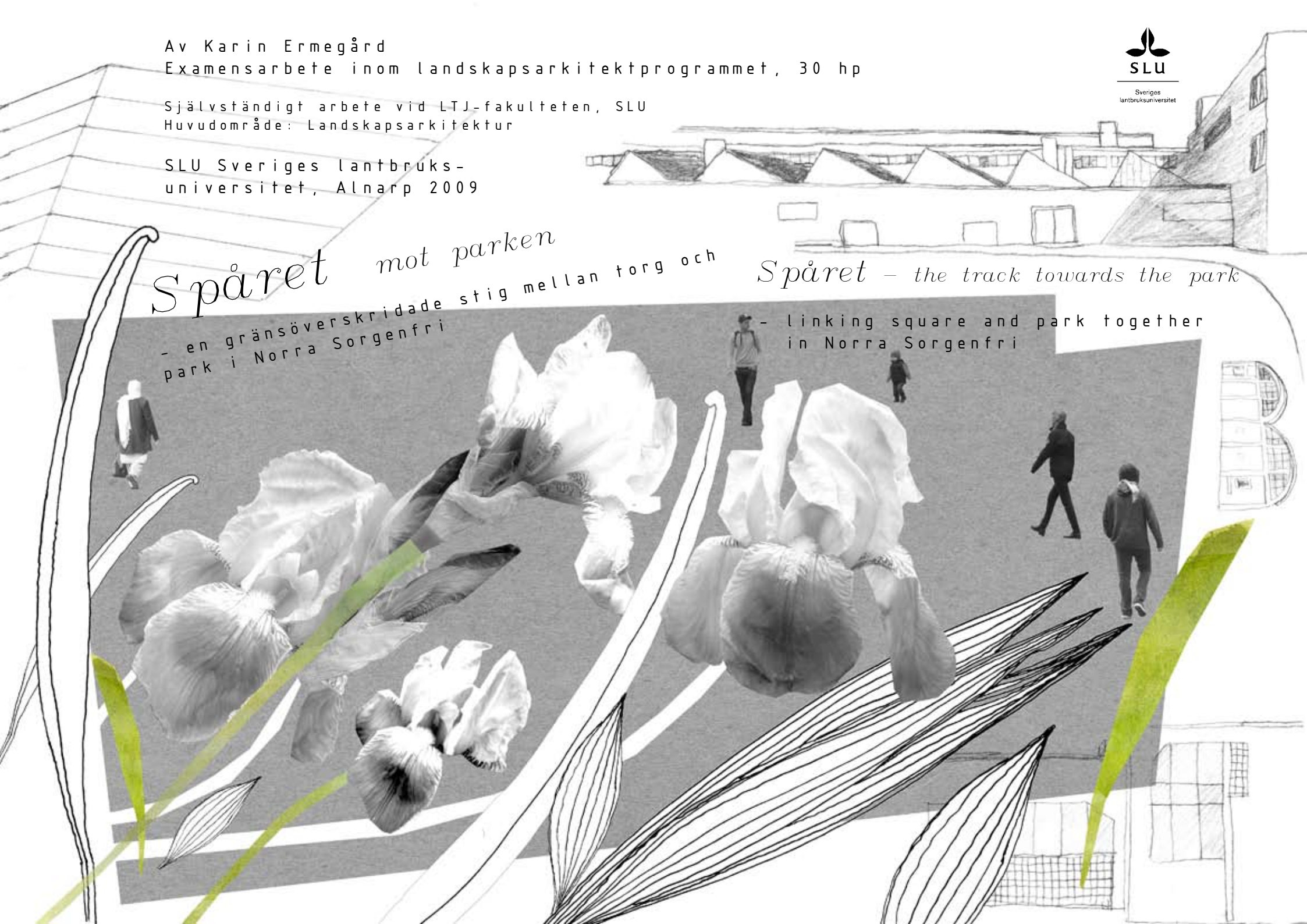
Av Karin Ermegård  
Examensarbete inom landskapsarkitektprogrammet, 30 hp

Självständigt arbete vid LTJ-fakulteten, SLU  
Huvudområde: Landskapsarkitektur

SLU Sveriges lantbruks-  
universitet, Alnarp 2009

*Spåret mot parken*  
- en gränsöverskridande stig mellan torg och park i Norra Sorgenfri

*Spåret - the track towards the park*  
- linking square and park together  
in Norra Sorgenfri





# *Spåret mot parken*

- en gränsöverskridande stig mellan torg och park i Norra Sorgenfri

## *Spåret – the track towards the park*

- linking square and park together  
in Norra Sorgenfri

Av Karin Ermegård

Examensarbete inom landskapsarkitekturprogrammet, 30 hp

Nivå: Avancerad E, kurskod: EX0375

Självständigt arbete vid LTJ-fakulteten,  
SLU Sveriges lantbruksuniversitet, Alnarp 2009

Huvudområde: Landskapsarkitektur

Handledare: Gunilla Lindholm

Examinator: Eva Gustavsson

Biträdande examinator: Marie Larsson

Fakulteten för landskapsplanering, trädgårds-  
och jordbruksvetenskap, SLU Alnarp.

## Nyckelord:

Norra Sorgenfri, Ellstorpsparken, staden, naturen, kreativitet, ideal, idéarbete, hållbar planering, grönstruktur, urbanitet, romantik, klassicism, struktur, komposition, industriromantik, dynamik, det offentliga rummet, spår område, identitet, attraktivitet, visioner, omvandling



- Hållbar planering – en fråga om komposition?

# Sammanfattning

Mitt examensarbete är en kombination av teori och praktik, där teorin är tänkt att skapa ett sammanhang och en bakgrund för mitt gestaltungsförslag. Jag har velat ”komma åt” de idéer som alltid finns i bakgrunden för de resonemang som ligger till grund för såväl planering i stort och själva designen av en plats. Jag har velat göra ett ”idéarbete”. I arbetet med gestaltungsförslaget har jag velat utgå från platsen i sig.

Mitt arbete handlar om *Spåret* - ett förslag för hur visionen om ”ett nätverk av gator och torg”<sup>1</sup> kan kompletteras med ett grönt kommunikationsstråk som börjar i torgmiljö vid Industrigatan i planområdet Norra Sorgenfri och leder mot en befintlig parkmiljö i närheten - Ellstorpsparken.

Spåret, en utveckling av tidigare planer på gång- och cykelväg på de övergivna industrispåren i området<sup>2</sup> – nu som ”en gränsöverskridande stig mellan torg och park”. Jag har en idé om en parkkaraktär där idéerna om torget och parken kan mötas i en dialog mellan *struktur* och *romantik*.

Mitt förslag handlar om att skapa en lösning med flera variabler. Spåret länkar till befintlig uppvuxen grönska och ger en fantasifull, grön stadsmiljö som kan bidra positivt till områdets identitet på ett tidigt stadium. Samtidigt skapar det rekreations- och kommunikationsmöjligheter.

Förslaget konkurrerar inte med planerna för *Bulltoftastråket* (där kyrkogårdarna ingår i en tänkt, obruten förbindelse från Rörstaden till Bulltofta rekreationsområde) - den fungerar som ett komplement. Idén om

Spåret ger med enkla medel de nya invånarna tillgång till den uppvuxna, flerfunktionella, gröna och vackra stadsdelsparken Ellstorpsparken, strax norr om planområdet, på ett tidigt stadium i områdets utveckling.

Genom en strävan att nå fram till idéernas ursprung, blottläggs den ständiga konflikt som jag upplever mellan det systematiska tänkandet och kreativiteten. Arbetet har gett fler frågor än svar, vilket känns spännande.

Hållbar utveckling är ett av ledorden inom visionerna för Norra Sorgenfri. Vilken relation finns mellan begreppet hållbar utveckling och gestaltungsidéer/komposition? Jag funderar över designens betydelse inom hållbar planering. Hållbar planering – en fråga om komposition?

<sup>1</sup> Malmö stadsbyggnadskontor, 2007; ”*Vision Norra Sorgenfri*”

<sup>2</sup> Malmö stadsbyggnadskontor, 1996; ”*Genomförandebeskrivning tillhörande detaljplan för kvarten Veven och Tangenten m.m. i Innerstaden i Malmö*”, beskrivning av utredningsområde Norra Sorgenfri, Gator och trafik, s. 3

# Abstract

My thesis is a combination of theory and practice, where theory is meant to create a context and a background for my interpretation proposal. I wanted to "access" the ideas that are always in the background of the reasoning which underlies both planning in a larger scale, and the design of a place. I wanted to make a "work of ideas." In the process of shaping the proposal, I wanted to be deleted from the site itself.

My work is about *Spåret (the track)* - a proposal for how the vision of "a network of streets and squares"<sup>1</sup> can be complemented with a green communication string that begins in the square environment at Industrigatan in plan area Norra Sorgenfri and leads to an existing park nearby - Ellstorpsparken.

Spåret, a development of earlier plans for pedestrian and bicycle path on the abandoned industrial tracks in the range of - now as "a cross path between squares and parks."<sup>2</sup> I have an idea for a nature park where the ideas of the square and the park can meet in a dialogue between structure and romanticism.

My proposal is to create a solution with multiple variables. Spåret links to existing raised greenery and provides an imaginative, green urban environment that can contribute positively to the identity at an early stage. While creating the recreational and communication facilities.

The proposal does not compete with the plans for *Bulltofta corridor* (where the cemeteries are part of a planned, continuous service from Rörstaden to Bulltofta recreation area) - it is complementary. The idea of Spåret provides simple means, the new inhabitants access to the grown-up, multi-functional, green and beautiful neighborhood park Ellstorpsparken, just north of the Plan area, at an early stage in the area's development.

By striving to reach the origin of ideas, but is the constant conflict that I experienced between the systematic thinking and creativity. The work has provided more questions than answers, which is exciting.

Sustainable development is one of the key ingredients in the vision for Norra Sorgenfri. What relationship exists between the concept of sustainable development and shaping ideas/compositions? I ponder the importance of design in sustainable planning. Sustainable planning - a matter of composition?

---

1 Malmö stadsbyggnadskontor, 2007; "Vision Norra Sorgenfri"

2 Malmö stadsbyggnadskontor, 1996; "Genomförandebeskrivning tillhörande detaljplan för kvarten Veven och Tangenten m.m. i Innerstaden i Malmö", beskrivning av utredningsområde Norra Sorgenfri, Gator och trafik, s. 3

# Index

Sammanfattning . . . . **6**

Abstract . . . . **7**

Index . . . . **8**

## Del 1: Bakgrund och tema

Inledning . . . . **12**

Arbetsätt

Mål

## Bilder av naturen

Landskapsarkitektur . . . . **13**

Staden som bild

Konstverket . . . . **14**

Parken som kulturbärare . . . . **15**

Gröna sammanhang . . . . **16**

Natur och artefakt . . . . **17**

De elementära glädjeämnena

## Del 2: Om Malmö

Parkernas stad - om Malmö . . . . **24**

Malmö bakom Malmö . . . . **27**

Omvandling och visioner

Unika upplevelser . . . . **31**

## Del 3: Arkitektur och ideal

Det tredje rummet . . . . **36**

Inre och yttre rum

Fabriken som förebild . . . . **37**

En verklig ordning

Hållbar utveckling - en fråga om komposition? . . . . **39**

Identitet och attraktivitet . . . . **40**

## Del 4: Norra Sorgenfri

### Norra Sorgenfri

Dokumentation . . . . **44**

Parken i kvarteret Degeln

Bulltoftastråket . . . . **45**

Kontraster

Omvandling

Historia och karaktär . . . . **46**

Spårområdet . . . . **49**

### Om grönstrukturen

Gröna och kreativa miljöer . . . . **52**

Specifikt och individuellt?

Bryta ner storskaligheten . . . . **53**

## Del 5: Gestaltningsidéer

Omtyckta landskap . . . . **56**

Romantik och klassicism . . . . **57**

Att fånga livets dynamik . . . . **59**

En hel miljö



## Influenser

Parker i Malmö.....	<b>62</b>
High Line.....	<b>65</b>

## Del 6: Mitt förslag

Spåret.....	<b>70</b>
Beskrivning av området	
Ellstorpsparken	
Fortsättning mot Värnhem och Kirseberg.....	<b>72</b>
Tre karaktärer	
Innehåll och vegetation	
Torget.....	<b>74</b>
Stigen.....	<b>75</b>
Parken.....	<b>76</b>

## Reflektion.....**78**

## Slutord.....**80**

## Litteraturlista.....**81**

Internetkällor.....	<b>83</b>
Intervjuer.....	<b>84</b>
Bilder	
Bildförteckning	



Del 1 : Bakgrund och tema

# Inledning

Genom att hänvisa till olika texter har jag velat ge en bakgrund till och spegla mitt gestaltungsförslag. Jag har sökt en bredd i litteraturen och olika infallsvinklar för att belysa komplexiteten och dynamiken i det kreativa arbetet som gestaltande landskapsarkitekt. En komplexitet som också finns bland de idéer som ligger till grund för teorierna bakom landskapsarkitekturen i stort.

Målet med litteraturstudierna har inte varit att skapa en heltäckande kunskapsöversikt gällande de ämnen jag tar upp, snarare en slags idéöversikt - relevant för de frågeställningar som har varit aktuella i projektet. Det finns ingen hierarki mellan de texter eller teoretiker som jag har valt att citera eller hänvisa till. Jag har fokuserat på formuleringar och definitioner som har känts intressanta för mitt arbete ur en kreativ synvinkel – primärt för att komma på ett bra gestaltungsförslag, samtidigt har jag velat skapa ett teoretiskt och historiskt sammanhang att placera mitt arbete i.

Utgångspunkten har hela tiden varit platsen och dess förutsättningar och att skapa ett förslag med ett innehåll och uttryckssätt som svarar mot vad jag har uppfattat som behov i området. Jag tar inte ställning för någon specifik teori eller något speciellt förhållningssätt, men genom att jämföra skillnader i förhållningssätt inom olika konstformer, till exempel begreppen *klassisk* och *romantisk* skapas ett sammanhang att utgå ifrån i det kreativa arbetet och i diskussionen om det.

## Arbetsätt

### Litteraturstudier

#### Analys

- av visionerna kring planområdet
- analys av vilken betydelse grönstrukturen i planområdet har i ett större sammanhang (hela Malmö, identitetsskapande, attraktivitetsskapande)

#### Intervjuer

Med tjänstemän på stadsbyggnadskontoret- och gatukontoret i Malmö.

#### Observationer

Jag har utgått från platsen - det vill säga planområdet och dess omgivningar, samt spårområdet som mitt gestaltungsförslag handlar om. Platsen i sig och dess potential. Jag har utgått ifrån promenadperspektivet och de framtida boende i områdets behov av rekreation och tillgänglig grönska.

*Dokumentation* Fotografier, anteckningar.

#### Skissarbete

## Mål

Jag vill att min kombination av referenser och eget skissarbete ska skapa en egen helhet. Jag vill att mitt examensarbete ska sammanfatta min studietid på ett bra sätt.

# Bilder av naturen

Naturen som begrepp är hela tiden relevant för en landskapsarkitekt. Både inom den kulturbärande trädgårdskonsten och det moderna stadsbyggandet finns *naturen* med som ett eko från en tid då människan var oskiljaktig från och fullständigt beroende av sin livsmiljö, sitt landskap. Vilken betydelse har dessa bilder av naturen som de gestaltade, gröna miljöerna i den urbana miljön utgör? Vilken betydelse får det synsätt på människans relation till naturen som man som bygger staden på?

## Landskapsarkitektur

Vad är landskapsarkitektur? Vad gör en landskapsarkitekt? Jag hittade denna beskrivning i web-uppslagsverket wikipedia;

*”Landskapsarkitektur syftar till en ändamålsenlig rumslig gestaltning av växter, byggda material, mark, och vatten. Utgångspunkterna i landskapsplaneringen är landskapet som ett dynamiskt system tillsammans med människornas behov, önskemål, avsikter eller intressen. Modellering och förmedling av alternativa utvecklingsmöjligheter är centrala. (...)*

*Ämnet har ett ursprung som profession. Landskapsarkitektur kan därför alternativt beskrivas som den samlade kunskap som en praktiker, en landskapsarkitekt använder i genomförandet av projekt.*

*Landskapsarkitektur som profession söker former*

*”som realiserar en uttalad andemening. Målet är att väga samman intressen och värden till en attraktiv och långsiktigt hållbar helhet. Den ämnesmässiga förankringen finns i landskapsarkitekturens, samhällsbyggandets och trädgårdskonstens historia, i landskapsarkitekturens teorier och i den estetiska upplevelsen, med konstnärligande arbetsmetoder.”*

Jag tycker att det är en bra beskrivning av yrket och dess uppgifter. Vad är då trädgårdskonst? Vad handlar arkitektur som konst om? På samma sätt som stadsbyggande i meningen traditionell byggnadsarkitektur handlar trädgårdskonsten och landskapsarkitekturen om förmedling av information och representation av idéer.

Det handlar om bilder och symbolik. Trädgårdskonsten skapar bilder av naturen. Stadsbyggandet i meningen offentliga miljöer är en slags förenande länk mellan arkitekturen och landskapsarkitekturen. Inom landskapsarkitekturen är byggnader och den rumslighet som finns mellan husen (och det landskap som finns mellan städerna) av lika stor betydelse och bildar tillsammans en helhet.

Ofta beskrivs *staden* och stadsbyggandet som att de står i stark kontrast till begreppet *naturen*, som om människan och våra hem och samhällen inte är en del av naturen. Vid gestaltningen av nya platser finns alltid dessa uppfattningar av vad staden och naturen står för och representerar, i bakgrunden.

## Staden som bild

Arkitekten Rem Koolhaas har skrivit ett postumt manifest om staden New York – *”Delirious New York – a retroactive manifesto for Manhattan”* (1978), där han formulerar staden New York som produkt av en ”oformulerad teori” - *”Manhattanism”*. Manhattanism; – *”to live in a world totally fabricated by man, i.e., to live inside fantasy...”*<sup>3</sup> – Manhattans teori och hypotes handlar om att leva inne i en fantasi, en värld fullständigt konstruerad av

människan. Han beskriver att Manhattans arkitektur som ”... a paradigm for the exploitation of congestion.”<sup>4</sup> – den maximala exploateringens arkitektur.

New York har mer än andra städer blivit en symbol för stadsmiljön - den urbana miljön och det urbana livet - en bild av *Staden* som begrepp. New York's miljöer är kända av människor över hela världen, genom de bilder av staden som sprids via media. Det finns en spänning, en dramatik, förhoppningar i själva namnet *New York*.

Koolhas beskriver anledningen till sitt manifest som att enbart genom en ”spekulativ rekonstruktion av ett perfekt Manhattan kan dess monumentala succéer och misslyckanden visas upp”. Han menar att staden själv ständigt producerar analyser som beskriver New York som ”Capital of Perpetual Crisis”<sup>5</sup>, den ständigt pågående krisens huvudstad. Han skapar ett sammanhang kring New York, hypotesen ”Manhattanism”, att inleda en diskussion ifrån om urbaniteten och dess arkitektur.

I staden uppstår naturen på nytt, en ”naturens dynamik”, i de konflikter som ständigt uppstår i den urbana dynamiken, bortom ”naturlandskapets” traditioner och kultur. I staden pågår en ständig produktion av ny kultur, nya traditioner.

## K o n s t v e r k e t

”En park är just ett konstverk som söker efterlikna naturen och kan därför inte vara symmetrisk.”<sup>6</sup>

Jag bad en person som studerat kinesiska att översätta en text<sup>7</sup> från en bok om parkerna i den kinesiska staden *Suzhou* (ett viktigt centrum för den kinesiska silkesindustrin och en stad känd för sina trädgårdar och parker). Det är en text som kinesiska skolbarn får läsa som beskrivning

4 Koolhas, 1978

5 Koolhas, 1978, s. 11

6 citat av Ye Shengtao, från ”*Om parkerna i Suzhou*”

7 Shengtao Ye; ”*Om parkerna i Suzhou*”, texten är tagen ur förordet

av trädgårdskonsten. Jag tycker texten på ett bra sätt beskriver tankarna bakom de gestaltningsidéer som den kinesiska trädgårdskonsten förhåller sig till. Citat ur ”*Om parkerna i Suzhou*”:

”Arkitekterna och hantverkarna har alla låtit arbetet följa platsens naturliga betingelser och använt hela sin kunskap och fantasi för att forma parkerna. De framgångsrikt utformade parkerna ser naturligtvis väldigt olika ut, men det finns likheter att finna i olikheterna.”

”Parkerna i Suzhou är alla smyckade med kullar, dammar och sjöar. Kullarnas formeringar är ett slags konst, inte bara en teknisk fråga.”

”Vårt lands arkitektur, från de gamla palatshallarna till dagens bostadshus bygger på symmetri. Högersidan av huset är en spegelbild av den vänstra. Parkerna i Suzhou tar dock ingen hänsyn till symmetri, de verkar istället medvetet undvika detta. Om det i öster finns en paviljong eller en gallerigång så kan man vara säker på att det i väster inte finns något dylikt. Varför? Om vi använder bilden som jämförelse är de symmetriska byggnaderna en konstruktionsritning och det asymmetriska ett konstverk, en målning. En park är just ett konstverk som söker efterlikna naturen och kan därför inte vara symmetrisk.”

”Träden som planterats och klipps i Suzhous parker är också de en del av en målning. Höga och låga träd följer landskapet, löv- och barrträd växer om varandra, liksom blommor som blommor vid olika tider står bredvid varandra. På detta sätt känns aldrig parken enslig. Det finns inga tallar som klippts för att bli lika raka som pagoder, ej heller hittar man några alléer där träden står uppställda såsom inför en truppinspektion, därför att enligt det kinesiska måleriets estetik är detta inget att

*sträva efter.”*

*”När man promenerar i Suzhous parker lägger man garanterat märke till dess blomstermurar och korridorer. Murarna skär av och korridorerna avdelar parken i en rad nivåer, vilket ger en ökad känsla av djup i landskapet. Men i murarna finns olikformade öppningar i teglet, och korridorerna har inga stängda slutpunkter. I praktiken är parken avskuren, men ändå inte; delad, men ändå inte, vilket ytterligare stärker effekten av ett landskap med djup i. I en del parker har man på lämpliga platser satt upp stora skärmar, vilket ger landskapet än fler nivåer. Man skulle nästan kunna säga att det dubblar parkens storlek.”*

I texten används ordet *asymmetri* för att ge en beskrivning av hur man lyckas fånga naturens dynamik och skönhet. Gestaltningprocessen beskrivs med samma termer som om det skulle handla om en målning. Det handlar om en konstnärlig skapelseprocess, om att skapa en miljö som ett konstverk – *en bild av naturen*.

Arbetet med att gestalta en plats väcker många frågor för en landskapsarkitekt. Ska man utgå från platsen? Ska man utgå från traditionen? Ska man skapa en fantasi?

#### Parken som kulturbärare

*”Parken som rom for fellesskap og tilflukt – studiar i bydelen Grünerløkka – Sofienberg, Oslo”* är en doktorsavhandling av Dag Yttri från Norges landbrukshögskole. Han inleder sin avhandling med att koppla till sin ena huvudtes genom en trädgårdshistorisk förankring. Han skriver om parkens betydelse i den urbana miljön som en *tillflyktsort* och hur den ger möjligheter för människor att kunna dra sig undan och ”komma bort från

omvärlden”.<sup>8</sup>

Den historiska redogörelsen känns relevant att hänvisa till även för mig, när det gäller att få en överblick av hur skapandet av trädgårdar och parker har utvecklats, från att finnas till för nyttans skull till att även vara produkter av en konstform.

Yttri inleder sin text med att redogöra för hur begreppet trädgård antas ha vuxit fram, med hjälp av själva ordet *trädgårds* historia och betydelse.<sup>9</sup> Det indoeuropeiska ordet *ghortus* betyder inhägnat område. Liksom italienska *giardino*, franska *jardin*, engelska *garden* och gammalnorska *gård* och *gårde*. Även det slaviska ordet *gorod*, som betyder stad/by kan ha samma ursprung.

Trädgårdar antas ha uppstått i samband med att jordbruket fick en ökad betydelse, ca 5000 år f. Kr., det vill säga under den tid när människor började dra sig ner mot låglandet/slätten från bergssluttningarna i nuvarande Iran och Turkiet. De nya bosättningarna var utformade som hus som vette ut mot ett gårdsrum som var omgärdat av höga murar. Innanför dessa murar fanns en skyddad värld för kultivering av nyttoväxter, plats för husdjur och en plats för människor att dra sig tillbaka på – en trädgård.

Yttri beskriver skillnaden mellan trädgård och park. Parken spelar en annan social roll än trädgården, parken är ett ”herdelandskap med både människor och djur”<sup>10</sup>, parken är befolkad. Om trädgården är en plats för ordning och arbete, odling och tradition, så är parken en plats där ”avslappning, stillhet och slump” råder. Ordet park antas härstamma från latinska *parrus* eller *parricus*, som betyder ungefär ”flyttbar inhägnad”. *Parroch* på engelska betyder inhägnad. ”Parken är språkligt sett mer flyttbar än trädgården”, skriver Yttri. Även om park också syftar på inhägnad, så finns det en kontrast mellan betydelsen av dessa två begrepp.

<sup>8</sup> Yttri Dag, 1999; ”Parken som rom for fellesskap og tilflukt”, Tema og hypotesar i eit historisk perspektiv, s. 8

<sup>9</sup> Yttri, 1999

<sup>10</sup> Yttri, 1999, s. 9

När samhällslivet utvecklats i den meningen att människor kunnat specialisera sig på olika områden i samhällen med många invånare, antas trädgårdskulturen ha utvecklats till att bli en konst och till att förmedla något annat än nytta. Trädgårdskonsten förmedlar rum som är en arena i samhällslivet av social och kulturell betydelse. De första parkerna i egentlig mening, fanns i Egyptens och Mesopotamiens tidiga, välutvecklade civila samhällen, en kultur som har spridit sig till Europa från Orienten via det antika Grekland.

Parken som social arena och kulturbärare är en av de viktigaste ingredienserna inom stadsbyggandet genom historien. Det mänskliga livet har förändrats i och med ändrade förutsättningar för jordbruket och den industriella revolutionen. Kanske kan man i någon mening kalla urbaniseringen för *människans frigörelse från naturen*? Det urbana livet innebär ett liv oberoende av årstids- och väderväxlingar. En industrialiserad exploatering av naturen ger förutsättningar för en ökad urbanisering. Samtidigt är vi biologiska varelser med samma fysiska och sinnliga behov som våra förfäder för tusentals år sen hade. Parken representerar människans relation till naturen i en urban miljö.

Yttris andra huvudtes i avhandlingen är parken som plats för *gemenskap* (felleskap) mellan människor.<sup>11</sup> Kanske behöver vi parken för att överhuvudtaget kunna fungera i urbana miljöer?

## Gröna sammanhang

*Frederick Law Olmsted* (1822-1903), var en amerikansk landskapsarkitekt, faktiskt den förste att använda landskapsarkitekt som yrkestitel.<sup>12</sup> Bland annat genom hans arbete utvecklades synen på stadsbyggandet och synen på människan i stadsmiljön och de mänskliga behoven av gröna miljöer.

Några exempel på hans arbete är parkområdena *Central Park* i New York och *Riverside* i Chicago. Han utvecklade idéerna bakom den romantiska

11 Yttri, 1999, s. 7

12 NE

engelska landskapsparken från att gälla privata parker, till att handla om offentliga parker och hela parksystem - "*vilka fick utgöra aktiva ingredienser i stadsbyggandet*".<sup>13</sup>

På den officiella amerikanska websidan<sup>14</sup> med information om Olmsted beskrivs vilka mål han hade med sitt arbete. Texten berättar inledningsvis att hans huvudmål var att utveckla och förbättra det amerikanska samhället. "*He had visions of vast recreational and cultural achievements in the hearts of cities.*" När Olmsted var yrkesverksam skedde en stor utveckling av de amerikanska städerna och industrialismen blomstrade. Han var en av de som kunde se behovet av att tänka i sammanhängande strukturer när det gäller grönskan och de offentliga rummen i staden.

Olmsted såg inte på ängar bara som ängar, utan som "*places of harmony: places where people would go to escape life and regain their sanity.*" Han ville att dessa platser skulle vara just offentliga rum, tillgängliga för alla, "... *no matter what walk of life the person followed.*"<sup>15</sup> Målet var att bygga en stadsmiljö som var rekreativ och tillgänglig för alla invånare – att utveckla idén om staden.

Olmsted som designer var medveten om en "naturens" dynamik och försökte fånga den i sina gestaltungsförslag. Han ville att de framväxande amerikanska storstäderna inte skulle förlora denna viktiga ingrediens i det mänskliga livet. Om de amerikanska, snabbt växande städerna skulle kunna vara hälsosamma behövdes kontrasterande inslag i stadsbilden, scenerier av natur som kunde skänka kontemplation genom sina "pastoral (=*idylliska*) upplevelser"<sup>16</sup> och också genom att skapa mötesplatser och indirekt stärka hela samhället.

Arbete med gröna stråk och hela gröna sammanhang inom stadsplaneringen har gett de urbana miljöerna en chans till utveckling och en framtid. I Malmö fick dessa idéer sitt genomslag vid anläggandet av *Slottsparken*

13 NE

14 <http://www.fredericklawolmsted.com>

15 <http://www.fredericklawolmsted.com>

16 <http://www.fredericklawolmsted.com>



i slutet av 1800-talet – som ”månsidig året runt-park”<sup>17</sup> för alla åldrar och samhällsklasser, enligt Per-Jan Pehrsson i sin bok ”*Malmö, Parkernas stad*”. Genom markbyten med staten<sup>18</sup> skapades ett sammanhängande grönområde då Slottsparken anlades, gränsande till Kungsparken intill Gamla Begravningsplatsen vid Gustav Adolfs torg, enligt det nya strukturella gröntänkandet.

## Natur och artefakt

I publikationen ”*Edition Topos*” omskandinavisk landskapsarkitektur (2002), beskriver landskapsarkitekten Thorbjörn Andersson landskapsarkitekturen som baserad på *antingen* natur eller artefakt (=konstprodukt) – två olika förhållningssätt. Han menar att en landskapsarkitekt som inte har tagit ställning till förhållningssätt till sina landskap, riskerar att framstå som ”vag och exotisk”<sup>19</sup> och vars arbete med landskapet tenderar att bli ”ornamenterande”. Han funderar över vilken slags landskapsarkitektur som kan sägas utgöra en länk mellan natur och konstprodukt. Han beskriver de två förhållningssätten; ”att underordna sig landskapet, dess linjer, strukturer, kontext och betydelse”, det är att skapa natur. Att göra avtryck i landskapet, ”influera och ibland dominera” landskapet är att skapa en artefakt, en konstprodukt.<sup>20</sup>

Andersson beskriver i sin artikel några olika landskapsarkitekters förhållningssätt till sina produkter, sina landskap. Till exempel trädgårdsarkitekten Sven Hermelin (1900-1984), under 1900-talet en ledargestalt inom den svenska landskapsarkitekturen. Han menade att landskapsarkitektens arbete ska finnas men inte synas, om man har gjort ett bra arbete ska det inte märkas – det ska kännas som ”riktig natur”. Landskapsarkitekten ska ”alltid anpassa sig till platsen och underkasta sig den”. Andersson jämför Hermelins inställning med Sven-Ingvar Andersson (1927-2007) - som menade att landskapsarkitektur handlar om att placera

17 Pehrsson Per-Jan, 1986; ”*Malmö – Parkernas stad*”, s. 51

18 Pehrsson, 1986, s. 43

19 Andersson Thorbjörn, 2002; ”*Edition Topos*”, Natur und Artefakt – zwei Konstanten (The link between nature and artefact), s. 51

20 Andersson, 2002, s. 51

väldefinierade objekt i ett landskap, på ett sätt så att man förstår vilka objekt som har lagts till och vilka som fanns där från början. Thorbjörn Andersson menar att deras olika inställning kan bero på vilken miljö och vilket landskap som de härstammar ifrån.<sup>21</sup> Sven Hermelin kom från ett ”mosaik-likande” mellansverige, med skogar, sjöar och insprängd jordbruksmark. En harmonisk och dynamisk kombination av olika slags landskapselement som bildar en helhet där människan har en ödmjuk plats ”i naturen”. Sven-Ingvar Andersson kommer från det skånska slättlandskapet där jordbruksmarken dominerar, med små, fragmentariska inslag av vegetation med en mer dynamisk naturkaraktär insprängda här och där – i högre grad ett landskap präglad av och dominerat av människan.

Vilket förhållningssätt som präglar en landskapsarkitekts arbete antas alltså påverkas av bland annat personens egna relation till landskapet. Går det att separera människan och landskapet/naturen? Blir vi en produkt av våra landskap?

## De elementära glädjeämnen

”Staden har bannlyst naturen och har gått under. Människan och naturen är två element som måste bringas i jämvikt. Det finns en spontan längtan efter *naturliga livsbetingelser*, lycka, kroppslig och själslig hälsa, de glädjeämnen man kan kalla de ”elementära”.<sup>22</sup>”, menar arkitekten, teoretikern och konstnären Le Corbusier i skriften ”*La Maison des Hommes*”/”*Vår Bostad*” (1936).

I förordet till den svenska utgåvan från 1962, skrivet av Lennart Holm, beskrivs Le Corbusier som *klassicist*.<sup>23</sup> Med det menas att han förutsätter att vissa värden är absoluta. I sitt arbete strävade Le Corbusier efter en allmängiltig måttenhet, ’*Le Modulor*’ – som ”all formdimensionering bör utgå ifrån”<sup>24</sup>, beskriver Holm. Men trots de ”ultrarationalistiska” resonemangen och ”... *skarpa, ironiska angrepp på estetik, tradition,*

21 Andersson, 2002, s. 54

22 Le Corbusier, 1936; ”*La Maison des Hommes*”, s. 10

23 Holm Lennart, 1962; förord till ”*La Maison des Hommes(Vår Bostad)*” (1936), s. 7-8

24 Holm, 1962, s. 8

*slentrian och stil*”, finns hela tiden i botten en övertygelse om att arkitektur är poesi,<sup>25</sup> skriver Holm.

Under 1920-talet blev Le Corbusier (1887-1965), född i Schweiz, en inflytelserik teoretiker och även propagandist inom arkitekturen, genom ett antal manifestliknande böcker och tidskriften *”L’Esprit nouveau”*. En viktig faktor för det nytänkande som han var med och etablerade och ivrade för inom arkitekturen - var ny byggnadsteknik med armerad betong. Den nya tekniken öppnade nya sätt att tänka när det gäller hur en byggnad kan utformas – och för hur byggnadsprocessen kunde rationaliseras och industrialiseras. Holm använder till och med ordet ”ultrarationalistisk” för att beskriva Le Corbusier’s idéer. Hans visioner om samhällsplanering och byggnadskonst har blivit mycket väldokumenterade och inflytelserika för det modernistiska stadsbyggandet, Holm jämför med konstnären Picasso, som fått ett liknande inflytande inom konsten. Det som har intresserat mig är kärnan bakom Le Corbusier’s idéer om samhällsplanering - de mer filosofiska resonemangen kring människan och naturen, uttryckt i text och bild på ett mycket talande sätt.

25 Holm, 1962, s. 5



Bild 1.

Stockholmsutställningen 1930 manifesterade de nya strömningarna inom arkitekturen med ”funktionalismens” genombrott, där rationalistiska och vetenskapliga idéer ansågs vara perfekta för att kunna genomföra byggandet av den svenska välfärden, med bostäder av hög standard för hela befolkningen. *”I Sverige tog man fasta på de sociala ambitionerna, sakligheten, möjligheten att göra tekniken till ett redskap i välfärdssamhället.”*<sup>26</sup>, skriver Holm. *”Men där fanns även poesin...”*, fortsätter han, nerven i Le Corbusier’s livsverk. En strävan att uppnå bästa möjliga livskvalitet för alla människor, genom en helhetsbild av samhällsbyggandet med *”de elementära glädjeämnena”*<sup>27</sup> i fokus. Poesin fick inte riktigt utrymme, menar Holm, i den forskning, byggnadslagstiftning och produktionsapparat som utvecklades i Sverige och nådde sin kulmen med det så kallade ”miljonprogrammet” på 1960–70-talet.

Le Corbusier’s egna illustrationer, enkla teckningar med svart tusch, både beskrivande avancerade analyser, diagram och ögonblicksbilder av skogsstigar mellan karaktärsfulla träd, berättar om hans engagemang när det gäller behovet av att reformera staden som begrepp. Ett behov som var stort under hans verksamma tid på 1900-talet, och som han själv beskrev som att staden *”gått under”*<sup>28</sup>. Den traditionstyngda, kulturbärande, historiska, gamla staden med sin stilarkitektur behövde reformeras, helst bytas ut mot ett helt nytt koncept. Samtidigt hänvisar han hela tiden till naturen, den uråldriga, orörda naturen och människans behov av den. Han fångar i sina texter och bilder den längtan till naturen som fötts under romantikens och städernas- och industrialismens framväxt under 17–1800-talet – och försöker på något sätt lösa uppgiften åt hela mänskligheten.

Hans metoder är signifikanta för ett modernistiskt tänkande som i stor utsträckning egentligen handlar om att tänka på *skala* ur nya perspektiv.<sup>29</sup> *”Höghuset som återger oss himlen och landskapet.”*<sup>30</sup> Nya vetenskapliga

26 Holm, 1962, s. 7

27 Le Corbusier, 1936; *”La Maison des Hommes”*, s. 10

28 Le Corbusier, 1936, s. 10

29 Söderqvist Lisbeth, 2008; *”Att gestalta välfärd – från idé till byggd miljö”*, Internationella tendenser, Modernismen och ingenjören, s. 31-33

30 Le Corbusier 1936, s. 11

tekniker ger nya synvinklar. Det blir möjligt att gå ner i skala på mikroskopisk nivå, eller att tänka stort – bygga och konstruera stort och högt. *”Ett nytt samhälle inrättar sitt hem. Människan och hennes bostad. Hela landet, städer och byar får en ny form.”*, citat från öppnandet av C.I.A.M.s<sup>31</sup> kongress i Paris 1937.<sup>32</sup> Nya världar och perspektiv öppnar sig inom vetenskapen och också inom filosofin och därigenom inom konsten och poesin.

I *”Vår Bostad”* beskriver Le Corbusier naturen i korta, slagkraftiga men nästan ömsinta meningar;

*”Sol, luft och gröna träd, ”de elementära glädjeämnena”.  
Hela året är vi omgivna av träd, människans vänner.”*

*”Det är vinter. Det fina mönstret av stammar och grenar.”*

*”Träden är människans kamrater och vänner. Träden skänker skugga och svalka, de inspirerar diktaren och ger oss syre; här söker de sjungande fåglarna skydd. Träden ingår i hyran.”*

*”Pakten mellan människorna och naturen är besegrad.  
Naturen ingår i hyran. Krokiga, skeva, raka och smäckra.  
Alla fyra årstiderna. Alltid talar de till oss.”*

*”Även mitt i administrations- och affärscentrum, där skyskraporna reser sig, är staden ”grön”. Träden är härskare. Under deras kronor lever människorna i proportionens beskydd. Människan och naturen har återfunnit varandra.”*

31 C.I.A.M. = Congrès International d'Architecture Moderne, en serie kongresser om modern(modernistisk) arkitektur (1928-1959)

32 Le Corbusier, 1936, s. 13

I dessa meningar och bilder finns förhoppningen om att både kunna leva ett kultiverat och civiliserat liv i ett modernt serviceinriktat stadsamhälle nära andra människor och service och samtidigt kunna ha tillgång till en rekreativ och hälsobringande natur. Träden är ”människans vänner” – en natur att spegla sig i, människan som en del av naturen.



Bild 2.



D e l 2 : O m M a l m ö





Till en början var det snarare undantag än regler som styrde stadsplanering och planering av planteringar i Malmö, som till exempel bränder och expansionsbehov. Vid 1800-talets början beslutade de styrande i Malmö att göra en organiserad "utvidgning och uppsnyggning" av staden och 1811 upprättades en Stadsplan, som Per-Jan Pehrsson i sin bok "*Malmö - parkernas stad*", kallar för en tidig "grönplan" i Malmös historia. De geometriska befästningsvallarna, bastionerna som beskyddande ramade in staden skulle dels jämnas med marken och ersättas av nya stadsdelar och dels planteras med träd.

En parkplantering planerades in sydväst om Gustav Adolfs torg, som man skulle kunna promenera till genom en allé. Planteringar på befästningsvallar hade blivit vanligt i Tyskland under början av 1800-talet. Då var Malmö fortfarande en liten stad och det var svårt att finansiera stadsplaneringar och att uppföra någonting modernt och nytt som en stadspark. Men grönskan på bastionerna och allén längs stadens ytterkant (kanalen), anlades.

Allteftersom det borgerliga livet i staden utvecklades, ökade behoven av sociala rum att vistas i och en promenadkultur växte fram. Så småningom öppnades promenaderna för allmänheten och 1865 omnämns före detta Bastion Uppsala som "*stadens mest besökta promenad*"<sup>33</sup>.

Nästa utvecklingssteg för stadens offentliga rum var en plantering av engelsk square-typ på Gustav Adolfs torg, som genomfördes på 1860-talet, efter ritning av en dansk trädgårdsmästare (se bild 3). Där kunde man promenera och umgås i den ovala planteringen mitt på torget, som var inhägnad av en hagtornshäck och trästaket.

Under hela 1800-talet skedde stora samhällsförändringar, jordbruket mekaniserades och behovet av arbetskraft minskade på landsbygden, samtidigt som behovet av arbetskraft ökade i städerna till de växande industriverksamheterna. Malmö växte och "på några decennier förvandlades

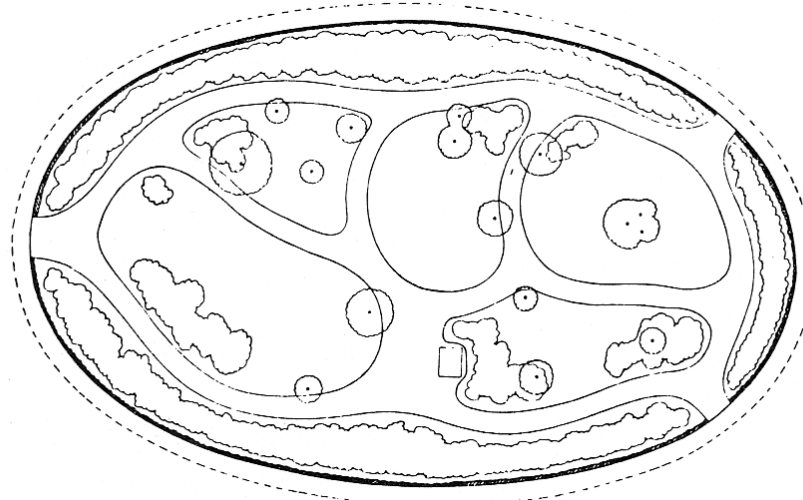


Bild 3.

Malmö till en stad med vildvuxna sanitära och sociala problem"<sup>34</sup>, enligt Pehrsson. Befolkningsökningen blev ett nytt argument för parkplantering i staden. Ute i Europa var städer som Paris och Wien föregångare med sina esplanadsystem, där gatubilden präglades av träd planterade i rader. Parker och alléer blev viktiga inslag som motvikt till industrierna i de europeiska städerna. I Malmö lades på nytt upp planer för en stadspark. Så småningom anlades *Kungsparken*. Kungsparkens gestaltningsidéer var hämtade från den romantiska, engelska landskapsparken. Parken var avsedd att ha en "naturlig" ordning, med mjukt rundade gångar och avsikten med hur planteringarna har organiserats har varit omväxling och överraskning, som i naturen. Gångarna fick inget annat mål än att ge en så behaglig promenadupplevelse om möjligt, de leder ingenstans med undantag för några speciella utsiktsplatser. Under promenerandet kunde invånarna "befinna sig i ett välgörande undantagstillstånd", som Pehrson beskriver det.



I den romantiska parken har man försökt ”återskapa” en idealiserad bild av naturen. Under 1700-talet utvecklades den romantiska parken<sup>35</sup> i England, som hämtat intryck från den kinesiska trädgårdskonsten och dess förhållningssätt till naturen. ”*Bakom det fria formspråket fanns ett nytt tänkande som inbegrep måleri, filosofi och politik. Det småbrutna svenska landskapet med sina ängar, lövskogar och insjövikar visade sig passa väl för den nya stilens vegetationsbehandling och skiftande utblickar.*”, så inleds kapitlet om den romantiska trädgårdsstilen i boken ”*Svensk trädgårdskonst under fyrahundra år*”. I den romantiska parken är andemeningen att skapa en stiliserad bild av naturen, att skapa en miljö som är ett stycke perfekt, idealisk natur och där en av de viktiga huvudingredienserna i denna estetik är en väl avvägd assymetri. Under 1800-talet var den romantiska parkstilen den ideala och den som den borgerliga stadskulturen i de europeiska städerna föredrog. Pehrsson jämför med den franska barockträdgården, som han kallar den romantiska parkens motsats<sup>36</sup>, där symmetri, ordning och kontroll av naturen dominerade de estetiska idealen.

Med den växande arbetarbefolkningen ökade behoven av ett annat slags offentligt rum än Kungsparken och i anslutning till industri- och slöjdställningen 1896 anlades senare *Slottsparken*, en stadspark med prägel av kulturinstitution, med museum, observatorium och konsertplats. Parken fick karaktären av skogspark och var tänkt att användas av alla stadens invånare i olika åldrar. I många år hade behovet av en slags folkpark eller skogspark i Malmö diskuterats. Innan Slottsparken blev anlagd uppstod två mer folkliga parker på privata initiativ, *Beijers park* (öppnades 1904) i Kirseberg och *Folkets park* (invigdes 1893) på Möllevången. Beijers park var från början en romantisk park med slingrande gångar men utvecklades senare till en slags skogspark i engelsk landskapsstil. Folkets park anlades i redan befintlig park som tidigare låg i stadens utkant. Där anlades en nöjespark i samma stil som Tivoli i Köpenhamn, med färgglada och förgyllda exotiska byggnader i japansk och morisk stil, för dans, teater och nöjen – verklighetsflykt för stadens arbetare.

35 Andersson, Jonstoj, Lundqvist (red.), 2000; ”*Svensk Trädgårdskonst under fyrahundra år*”, kapitel om den romantiska stilen, s. 73-115

36 Pehrsson, 1986, s. 21

I samband med Baltiska utställningen 1914 anlades *Pildammsparken*. Efter utställningen, som fick avbrytas på grund av första världskrigets utbrott började man anlägga en skogspark på området. Kompositionen är enkel och storslagen, skriver Pehrson. Stilen är 1920-talsklassicism med en kombination av höga träd i räta rader och vida, öppna ytor, som den cirkulära festplatsen och de två dammarnas vattenspeglar.

När modernismen, eller *funktionalismen* som idéströmningarna inom arkitekturen kallades i Sverige, fick sitt genombrott 1930 - så avtog den stadsparkstradition som låg bakom Kungsparken, Slottsparken och Pildammsparken. Enligt arkitekten Le Corbusier's idéer började man planera för byggnader i *parklandskap*, med bostaden i centrum. Stadsarkitekten i Uppsala, Gunnar Leche (1920-54), uttryckte det hela som; ”...i det kollektiva bostadsbyggandet ha vi liknande förutsättningar att avspegla samhällsidéerna som medeltiden hade i katedralen, stormaktstiden i enväldshärskarens slott.”<sup>37</sup> Från att ha varit en fråga om välgörenhet - skogsparken och folkparken som ett sätt att förbättra människors livskvalitet och hälsa under 1800-talets slut, handlade det nu om att försöka planera för hela livsmiljön, att bygga hela samhället och staden utifrån alla människors bästa.

37 Caldenby Claes, 2005; ”*Konsten 1950-75*”, Arkitekturen, s. 454



Bild 4.

Om 1800-talet var ett århundrade präglad av borgerligt stadsliv och en övertro på liberalism och ekonomisk frihet, så präglades 1900-talet i hög grad av en tro på den ”sociala ingenjörskonsten” och närmast en övertro på det vetenskapliga tänkandet, tolkar jag det som. En arkitekt skulle inte arbeta konstnärligt, utan vara en vetenskapsman.

Malmö som storstad och Malmö av idag är i stor grad präglad av sina modernistiska bostadsområden i stadens ytterkanter, där husen är placerade i en om inte parkliknande så iallafall grön miljö där stora, maskinklippta gräsytor dominerar, tillsammans med ensartade busk- och trädplanteringar och ett nät av trafikseparerade kommunikationsleder. I Mellansverige är de modernistiska områdena ofta präglade av skogsmiljöer, men då de skånska områdena är placerade på jordbruksmark så har mycket av grönskan etablerats vid byggnation. I bästa fall har man sparat upp vuxen grönska från tidigare trädgårdar och parker från äldre gårdar och byar – oftast finns minnet av dessa platser bara kvar som namn på de nya stadsdelarna – till exempel Rosengård, Söderkulla, Nydala och Lindängen. Malmö för hundra år sen var en grön stad, en stad som på andra sätt var präglad av många småskaliga, dynamiska och gröna miljöer. I bilismens och rationalismens fotspår har de försvunnit, eller ersatts med grönytor av ett helt annat slag.

Fortfarande i 1954 års ”*Generalplan för Malmö*”<sup>38</sup> anses de klassiska parkområdena Kungsparken, Slottsparken och Pildammsparken som stommen i ”stadens grönsystem”. Utifrån stommen var det tänkt att nya ”parkstråk” kunde utvecklas och inlemmas i olika bostadsområden. I ”*Generalplan för Malmö*” från 1980 konstateras att invånarna i Malmö hade tillgång till hälften så mycket grönområdesareal som den genomsnittlige svensken, mycket på grund av att 1960-talets bostadsområden inte hade tillgång till tillräckligt bostadsnära rekreationsområden.

I en skrift utgiven av ”Malmö förskönings- och planteringsförening”; ”*Från det fula Malmö till det vackra Malmö*” (1960) beskrivs hur en liten ”åtminstone till det yttre idyllisk småstad”<sup>39</sup>, Malmö, på hundra år

38 Malmö stadsbyggnadskontor, 2002; ”*Översiktsplanen som styrinstrument i Malmö 1950-2000*”, s. 33

39 Malmö förskönings- och planteringsförening, 1960, ”*Från det fula Malmö till det vackra Malmö*”, s. 5

har förvandlats till en modern storstad. ”*De första decennierna av denna omvandling medförde dock en betänklig förfölning, många enskilda trädgårdar inne i staden och en rad lantställen i utkanterna måste lämna plats för bostads- och industribebyggelse. Förvandlingen var så övergripande att Malmö snart fick det mindre vackra epitetet som en av Sveriges fulaste städer.*”, står det i bokens inledning. Inte minst tack vare ”*Malmö förskönings- och planteringsförening*” har en rad vackra och rekreativa stadsmiljöer kunnat ta form. Rörslöjparken, koloniområden, och Slottsparken är några exempel på platser som föreningen har bidragit till.

Men staden har växt och växer och vilket helhetsintryck staden ger beror mycket av hur staden är byggd och byggs – hur bostadsområdena och arbetsplatserna ser ut och hur nära invånarna har till den grönska som finns.

De senaste tio åren har det arbetats en hel del med det offentliga rummet och gröna miljöer i Malmö. På 1990-talet inledde gatukontoret arbetet med ett *Stadsmiljöprogram*, som ett led i att utveckla, förbättra och förnya de offentliga miljöerna i en stad på tillbakagång efter den identitetskris som drabbat staden efter främst varvsindustrins nedläggning. Malmö får nya invånare, många unga människor flyttar hit. Några exempel på nyanläggningar av parker på senare år är de temalekplatser som finns på olika ställen i staden, till exempel *Sagolekplatsen* vid Stadsbiblioteket och *Spirallekplatsen* vid Konsthallen. En annan miljö som har blivit en målpunkt är *Skateparken* vid Västra hamnen, en mötesplats för främst unga, men även populär att besöka för folk i alla åldrar som inte åker skateboard.

## Malmö bakom Malmö

Jag har försökt få en bild av "bilden av Malmö" och stadens offentliga rum genom att ta del av olika slags källor. Jag fastnade för ett reportage i veckotidningen "Idun" från 1962 (nr 23), med text och bild av filmregissörerna Bo Widerberg och Jan Troell, om "Malmö bakom Malmö". Det var en rolig och njutbar text att läsa, då den beskriver staden Malmö på ett intressant och målande sätt. Malmö speglar genom om olika sinnesintryck;

*"Det finns dagar då hela Bergsgatan och stora delar av stadens södra delar luktar bedövande av chokladpuder, en brun och nästan substantiell doft: man känner den i munnen som en chokladbit."*

Det handlar om minnet av händelser som den Baltiska utställningen, "Baltiskan";

*"Vad hände med min stad då? Alla kallade det en vit dröm, Malmö var en sommar den vita staden."*

Intressant nog beskrivs Malmö framför allt som en grön stad i texten, en grön stad på ett småskaligt sätt. En grönska som är sammanlänkad, sammanhängande. En bildtext lyder; "Malmö har grönska även på steniga bakgårdar". Hela artikeln avslutas med det här stycket:

*"Grönt genom hela stan... Grönt är Malmö, det vet alla. Och grönt blir rött om hösten: det finns så mycket löv för september att ta fyr i. Då blir Malmö en höstskog som brinner, låter löven falla och begrava de på måfå dragna gatorna, suddar ut stadskonstruktionen, höljer gatuskyltar och trafikfyrar. Så grönt är Malmö, så många gröna stråk drar träd genom sten här att jag nästan tror att en ekorre skulle kunna ta sig från krona till krona utan att beträda marken: där en trädkrona slutar tar nästa vid, på mindre än hopplängds håll: i alla riktningar. Malmö är en luftig*

*stad belägen tre meter ovanför gatuplanet: en stad för ekorrar."*

Mycket av den grönska som beskrivs i texten försvann sedan när hela stadsdelar revs - jag tänker på hela kvarter i den gamla innerstaden och i stadsdelen Lugnet. Istället växte en ny slags stad fram, med hjälp av en storskalig modernistisk planering skapades utrymme för biltrafiken, som separerades från gång- och cykeltrafik. I texten står det; "Malmö består av ett centrum och några småstäder plus det nya höga som växt upp och har sin egen form, en ny sorts spänningar." I den nya planeringen har inte den småskaliga, sammanlänkade grönskan, "en luftig stad belägen tre meter ovanför gatuplanet: en stad för ekorrar" fått särskilt stort utrymme.

## Omvandling och visioner

Boken "Backarna – Liv och historia i en förstad" berättar om stadsdelen Kirseberg i Malmö och dess historia. I den berättelsen ryms indirekt berättelsen om Malmös förvandling från småstad till modern storstad och de omvandlingar som präglade staden under framförallt 1960-talet.

Vid en undersökning 1954 av Hälsovårdsnämnden klassades nästan samtliga småhus som saneringsmogna, enligt den rådande tidsandan av modernistisk planering och välfärdstänkande. I tidningen "Bostaden" år 1946 beskrevs "Backarna" som en bortglömd stadsdel;

*"En småborgerlig skrivare skulle säkerligen anse denna del av staden som en idyll. Han skulle säkerligen beskriva de små husens mer eller mindre färgglada fasader. Han skulle skildra de små täpporna och trädgårdarna och i anslutning till detta med varm röst tala om den frid som vilar över stadsdelen. Däremot skulle han säkerligen inte intressera sig för under vilka förhållanden som människorna bor, och likväl är det så, att bostäderna är synnerligen dåliga. 'Backarna' är ingen idyll. (...)*

*När man har sanerat området och avskaffat de till människobostäder odugliga husen...och rivit upp de sekelgamla kullerstengatorna och lagt ordentliga körbanor, då kan även 'Backarna' bli en vacker stadsdel.*"<sup>40</sup>

Efter ett aktivt engagemang från många intresserade stadsbor blev det mesta av den äldre bebyggelsen och småskaliga grönskan i dess sammanhang bevarat från totalsanering. Kirseberg har fortfarande en för Malmö unik småskalighet, med små gathus, innergårdar, prunkande trädgårdar och smala gränder. Kring torget revs dock de flesta husen. Idag finns en intressant kombination av olika arkitekturstilar i området, intressant just för att det är en kombination.

"Sanering", ombyggnad och förnyelse av ett område väcker tankar, idéer och förhoppningar inför framtiden. En av arkitekterna för den nya bebyggelse som planerades vid Kirsebergs torg berättade om sin vision för området i pressen 1968;

*"I Paris finns också en bebyggd backe – Montmartre. Fordom en populär samlingspunkt för konstnärer. Själva hjärtat är Place du Tertre, ett torg som har sitt intima format och träden gemensamt med Kirsebergstorget på 'Backarna' i Malmö – och varför skulle inte torget på 'Backarna' i Malmö kunna få samma profil? Med riktiga konstnärer. Den ännu inte sanerade fjärde torgsidan kan få ett hus med merkantila aktiviteter och bakom denna byggnad göres "Räckehus" i två våningar för konstnärer och konsthantverkare. En mindre bostad i bottenplanet och ateljén ovanpå."*<sup>41</sup>

Visionen har inte blivit förverkligad. Jag kopplar till Norra Sorgenfri och den potentialen i att ta vara på de konstnärliga, kreativa krafter som finns där redan idag. Jag tänker på Konsthögskolan som ligger i direkt anslutning

till området, jag tänker på Kvarnby folkhögskola med serietecknarskolan, gymnasieskolan, studentboende, konstnärsateljéer och Folkets hus.

40 Thagaard A.M. , 1992; "Backarna – Liv och historia i en förstad", s. 16

41 Thagaard, 1992, s. 17

*”Studenterna väljer inte utbildning, de väljer stad, de väljer Malmö...”*

(sagt av Gunnar Ericsson, stadsträdgårdsmästare i Malmö, vid intervju maj 2009)



*Prydnadsapel vid Spiralleplatsen vid Malmö Konsthall.*

Malmö har under ett antal år haft ett medvetet arbete med stadens offentliga miljöer. År 2008 vann Malmö Sveriges Arkitekters planpris med motiveringen "...för sin utveckling av strategin att använda det offentliga rummet för att stödja stadens utveckling..."<sup>42</sup> Jag bokade ett möte med Malmös stadsträdgårdsmästare Gunnar Ericsson för att ta reda på mer information om visionerna bakom Stadsmiljöprogrammet.

Gunnar Ericsson har varit med från början i detta arbete, där man arbetat med stadens identitet, med stort fokus på de offentliga miljöernas betydelse i sammanhanget. Jag frågade Gunnar Ericsson om vilka drivkrafter som ligger bakom detta arbete. Under 1990-talet var Malmö en stad "på tillbakagång". Industrialismen hade lämnat Malmö. Politiker och tjänstemän var överens om att det krävdes arbete för att "stärka stadens självbild". Politiska beslut som att bygga Öresundsbron och anläggningen av Malmö Högskola gav viktiga förutsättningar för en mer positiv, ny utveckling av den stagnerade industri- och hamnstaden Malmö.

Gatukontoret tog initiativet till ett långsiktigt, medvetet arbete med stadsrummen. Till en början låg fokus på att återförankra användningen av miljöerna. De strategier man arbetar utifrån och som pågår, handlar om att förnya de stora stadsparkerna, stadens lekplatser och stadskärnan.

Gunnar Ericsson berättade om att en viktig målsättning med identitetsarbetet är att Malmö ska vara en stad för ungdomar. För att en ny framtid ska finnas för staden, måste Malmö bli en ungdomens stad, satsa på den unga befolkningen. "*Studenterna väljer inte utbildning, de väljer stad, de väljer Malmö...*" menade han. Under åren sen millennieskiftet har en stor förändring skett av stadslivet i Malmö, av befolkningsstrukturen och stadens identitet. Malmö är numera en studentstad, en stad där unga människor möts och skapar en ny framtid, nya arbeten, nya förutsättningar, satsningarna har gett resultat. (I augusti 2009 rapporterades det i Sydnytt om rekord i barnafödandet i Malmö, sedan de började föra statistik på 1930-talet.)

De offentliga rummen i staden har en stor betydelse för det nya livet i Malmö. Gunnar Ericsson pratade om den "digitala revolutionen", "*alla ungdomar fick en ny värld – datorns värld*", som han uttryckte det. Han menade också att det "*föder en motkraft – stadsrummen...*". I Malmö finns det ca 55 % ensamhushåll.<sup>43</sup> Gatukontoret arbetar utifrån visionen att staden är till för gemenskap, det är en av drivkrafterna bakom arbetet med de offentliga rummen.

Jag tänker på Folkets Park i centrala Malmö, Möllevången närmare bestämt, som ju är det självklara "hänget" och mötesplatsen, som också genomgått en upprustning nyligen och som fick en folklig utmärkelse i form av Malmö/Lundapriset 2008 som "Årets glädjespridare". "*Med musikarrangemang, spontanfester och wifi-möjligheter är denna oas en smält-degel tillägnad folket.*"<sup>44</sup>, löd juryns motivering.

Gunnar Ericsson framhöll vissa svårigheter med att från stadens sida "göra alla nöjda", "allt man gör ska vara bra för alla". Det är också viktigt att våga satsa, för att kunna åstadkomma positiva förändringar. "*Goda förebilder ökar efterfrågan*", som han uttryckte det. I Malmö har man valt att vilja satsa på ungdomar på ett tydligt sätt. Intressant hur utvecklingen av de offentliga rummen och stadens framgångar på andra områden går hand i hand. Hur attraktiva miljöer och mötesplatser på sikt kan generera andra värden.

Malmö är idag "en stad för alla", i den meningen att de som planerar staden och den politiska majoriteten som styr över de ekonomiska tillgångar som ligger till grund för en gemensam stadsbyggnad – har en gemensam värdegrund som handlar om demokrati, integration och en medvetenhet kring hållbarhet. Men hur ser den värdegrund och kultur ut som sätter dagordningen när det gäller den mer praktiska biten, gestaltningen av stadsrummen, utformningen av dessa? I stora drag har de flesta bostadsområden, parker och andra offentliga miljöer som planerats och byggts under större delen av 1900-talet varit så kallat modernistiska. "Människans bästa" har varit

42 <http://www.arkitekt.se>

43 uppgift från dialog-pm "*Möten i staden – om vikten att sen den andre i vardagen*", 2007, Malmö stadsbyggnadskontor

44 <http://www.nojesguiden.se> (augusti 2009)

i fokus, på ett vetenskapligt orienterat sätt. Hela stadsmiljön med olika stadsdelar, liksom miljöer i den mindre skalan som en lekpark har varit funktionsuppdelade, bostadsområde/industriområde, gungplats/sandlåda och så vidare

Enligt Gunnar Ericsson arbetar gatukontoret nu mer med specifika, individuella lösningar i den mindre skalan, men mot värdegrunden att man bygger "en stad för alla" i stort. Tidigare har stadsbyggnadsuppgifterna i hög grad handlat om parker och torg med tillgänglighet för alla, nu kan man arbeta mot en smalare målgrupp, till exempel en skatepark som framför allt lockar skateboardåkande ungdomar, men som är öppen för alla och socialt kan fungera på många olika sätt - som mötesplats och attraktion. Man arbetar för "unika upplevelser i stadsrummet".

*Den nya temalekplatsen i Enskifteshagen i Malmö, invigd våren 2009.*







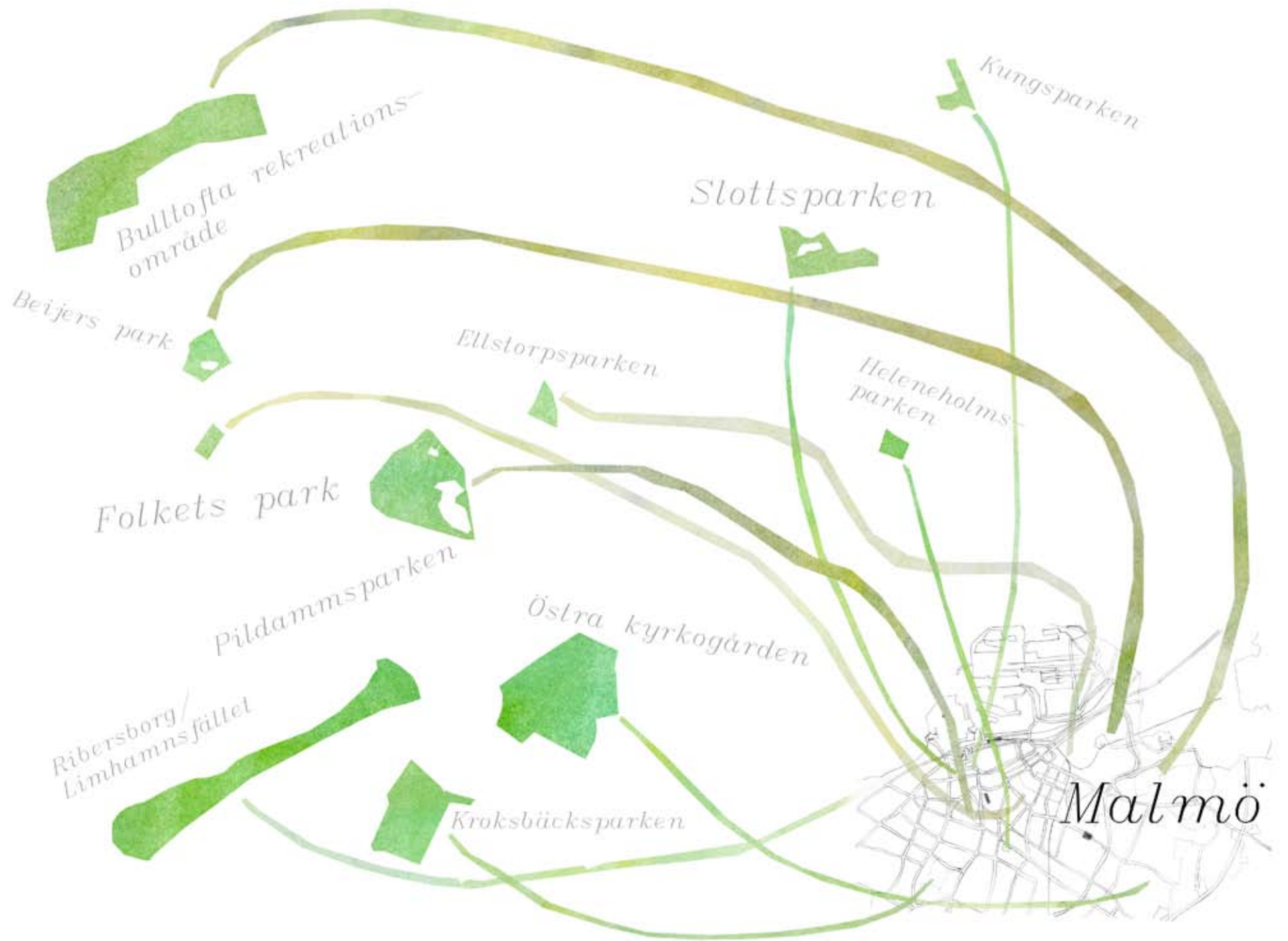






Bild 5.

# Del 3: Arkitektur och ideal

## Det tredje rummet

Hur definieras det offentliga rummet? Det finns många forskare som har arbetat och arbetar med detta begrepp, både inom arkitekturen, samhällsvetenskapen och sociologin. Ett exempel på en definition är det offentliga rummet som ”*The Third Place*”<sup>45</sup> av sociologen Ray Oldenburg.

Han kallar hemmet för ”*det första rummet*”, arbetsplatsen för ”*det andra rummet*” och de sociala omgivningar som är separerade från de två första definieras som ”*det tredje rummet/The Third Place*”. (Jag väljer att översätta space till rum i det här sammanhanget, rum som i ”det offentliga rummet” och i meningen place=utrymme, då ordet plats på svenska känns mer som en specifik, geografiskt bestämd plats.)

Idag är ”det tredje rummet” ett mycket vidare begrepp än att innefatta kommersiella och ickekommersiella fysiskt existerande samhällsrum, som caféer och parker – det innefattar även cyberspace och alla de sociala möjligheter som internet möjliggör.

## Inre och yttre rum

En annan intressant beskrivning av det offentliga rummet har jag läst om i en studie om urbanitetsutveckling från Griffith University, i australiska staden Brisbane. Man kan uttrycka det som att staden består både av rum vi kan se för vårt inre, ”*Imaginary space*”, och rent fysiska miljöer, ”*Material space*”<sup>46</sup>. Hur bra vi kan föreställa oss och uppfatta staden i en kombination av dessa miljöintryck, är avgörande faktorer i vår upplevelse av urbaniteten, menar forskaren Emma Felton.

Begreppet urbanitet (latin: *urbanus*, ”relaterat till staden”, syftar på människors interaktion i stadens offentliga rum), syftar inte bara på staden i förhållande till landsbygden, utan också kultur och civilisation i förhållande

45 wikipedia

46 Felton Emma, 2007; ”*Becoming Urban*”, *The representational city in film, television and literature*, s. 70

till ”både barbari och idyll”, förklarar Felton. I dagens globaliserade värld är livet i staden ett faktum, över hela världen koncentreras befolkningen till städerna och samhällslivet där. Jordbruket har industrialiserats och utvecklats tekniskt så att det inte behövs så många människor i produktionen längre. Industrialismen har medfört att städerna får ett överskott av resurser att försörjas med. Över hela världen kan man tala om en urbaniseringstendens, en inflyttning till städerna och en avfolkning av landsbygden. Staden som begrepp har på några hundra år genomgått en fantastisk utveckling, från att ha varit ett välskyddat maktcentrum till någonting helt nytt, en ny sorts livsmiljö egentligen.

”...*the post modern city can be seen as offering a growth in sites for the negotiation, expression and regulation of it's inhabitants emotional life*”, skriver Felton. ”*The city then ... it is the scene of our collective emotional life.*”<sup>47</sup> citerar hon Kevin Robins (1996). I det offentliga rummet finns mötesplatserna mellan människor, där skapas arenan för vår kultur. Även om den arenan till stor del finns i ”cyberspace” idag, kan behovet av fysiska möten människor emellan aldrig ersättas eller rationaliseras bort.

I ett kapitel av sin avhandling, som hon kallar: ”*The Representational City in Film, Television and Literature*”, undersöker hon hur våra föreställningar om staden påverkas av hur staden framställs i biofilmer, populära TV-serier och i skönlitteraturen. Städer som New York, Paris och London är allmänt förekommande modeller för urbanitet och stadsliv, på var mans inre karta och har blivit en del av en kollektiv urban föreställningsvärld.

Jag funderar på hur bilden av Norra Sorgenfri kommer att se ut om 25 år? Vilken identitet kommer att präglade området? Hur kommer området och dess miljöer att skildras? Vilka ideal kommer att speglas i utformningen av det offentliga rummet (”det tredje rummet”) i området och hur kommer det att påverka områdets attraktivitet?

47 Felton, 2007, s. 71

Jag har tidigare i texten tagit upp det modernistiska tänkandet. Under 1900-talet kom arkitekturen att utvecklas till en samhällsarkitektur. En välfärdsarkitektur där alla människor genom analys, vetenskap och med hjälp av rationalistiska byggnadsmetoder till slut skulle få tillgång till en sund och grön miljö – utifrån bland annat funktionalismens idéer om hus i parkmiljö.

Jag tänker att det offentliga rummet, naturen, det gröna - är någonting som tidigare kanske tagits för givet, i en värld där människan fortfarande i högre utsträckning var en kulturmänniska i meningen jordbrukare, ständigt i dialog med landskapet och naturen. Idag, i modernismens fotspår, är steget större för allt fler människor mellan stad och natur. Det offentliga rummet har en stor betydelse, inte minst i den meningen att där finns den natur som är den enda som många människor möter.

Texten ”*Den modernistiska utopin*”, av konsthistorikern Anders Åman, tidigare professor i konstvetenskap vid Umeå universitet, har en inledning som fångade mitt intresse;

*”Modernismen och det offentliga rummet – det är inte alldeles vanlig ordsammanställning. Ty det är den enskilda byggnaden – bostadshuset, kontoret, fabriken – och de problem som hänger samman med dem som varit det viktigaste föremålet för modernismens intresse. Den enskilda byggnaden å ena sidan och å andra sidan staden som den komplicerade helheten av alla de enskilda byggnaderna. Inte det som fanns på skalan däremellan: det offentliga rummet.”*<sup>48</sup>

Åman beskriver hur olika slags arkitektoniska byggnadsverk genom historien har tjänat som prototyper; *templet*, ”som långt in på 1800-talet var den arkitektoniska prototypen framför andra... ty av templet kunde

<sup>48</sup> Åman Anders, 1987; ”*Arkitektur och ideologi i Stalintidens östeuropa: ur det kalla krigets historia*”, Den modernistiska utopin, s. 105

det inte bara bli nya tempel, universitet och museer, utan också tullhus, järnvägsstationer, villor, vattenverk och folkskolor.”*Palatset*, som med mindre motstånd än templet kunde ”låna sina former till 1800-talets nya institutioner.” Under 1900-talet uppstod en ny prototyp, - *fabriken*. ”Stordrift, mekanisering, rationalisering – fanns det någon annan väg, om målet var det materiella välståndets fördelning till så många som möjligt?”<sup>49</sup> Åman menar i texten att fabrikenas betydelse för funktionalismens och den arkitektoniska modernismens utveckling hittills har varit underskattad, ”eftersom arkitekturhistorikerna oftast hållit sig till den arkitektur som ritats av arkitekter...”

Resonemanget får mig att reflektera över samband mellan form och funktion inom arkitekturen, både när det gäller byggnader och miljöer. Inte minst när det gäller Norra Sorgenfri och de gamla fabriken där. Åman beskriver modernismens kärna som; ”*rationalisering, funktionsseparering, formförenkling*”.<sup>50</sup> Med modernismen utvecklades ett slags ”egalitet”, en ”byggnadsuppgifternas likställighet”<sup>51</sup>, en byggnad avslöjar inte längre sitt innehåll genom sitt yttre skal, som för de aktiva arkitekterna under den tidiga modernismen var fullständigt främmande. För dem fanns det en stor hierarkisk skillnad mellan olika slags byggnader, en slags värdeskala där till exempel ett museum alltid stod högre på värdeskalen - genom sitt innehåll och högre grad av offentlighet, än en fabrik eller lagerhall och det skulle man kunna se på byggnadens utseende.

Med tiden jämställdes olika byggnadsuppgifter och ”den rationella fabriken blev norm”, hos till exempel arkitekten Le Corbusier. Man kan se det som att en annan skala började tillämpas inom planeringen och arkitekturen.

Åman beskriver hur arkitektens roll under modernismen förändras från att vara en konstnär till att vara ingenjör. Arkitekturen handlar om ”*Konstruktion och funktion, men inte längre skönhet*”<sup>52</sup>, skriver han. ”Det hörde till den modernistiska utopin att skönheten följde av sig själv, om bara konstruktion och funktion blev tillräckligt studerade.”, en rationalismens

<sup>49</sup> Åman, s. 105

<sup>50</sup> Åman, s. 106

<sup>51</sup> Åman, s. 106

<sup>52</sup> Åman, s. 107

estetik. Åman beskriver hur det under 1900-talet fanns motsättningar, kring den modernistiska utveckling som var ett faktum; ”*Arkitekturens befrielse ur traditionens fängelse*”, hette en bok som skrevs 1929 av Sigfried Giedion, om den moderna bostadsarkitekturen, en filosofisk aspekt av det nya, en positiv syn på ett nytt skönhetstänkande och ”ett ja till nuet, öppna dörrar mot framtiden”. Andra var kritiskt inställda och hävdade snarare ett ”arkitekturens inlemmande i i fabrikssystemet”<sup>53</sup> och avfärdade modernismens estetik som människofientlig, förenklad och brutal.

Norra Sorgenfri, vad representerar området, husen, fabrikena, industrierna? Och inte minst markanvändningen, de spår och uttryck som går att finna i utrymmet mellan husen, på marken - vad betyder de formerna och går de att använda? Finns det någon anledning att konservera och utgå ifrån former som förlorat sin ursprungliga betydelse? Hållbar utveckling är ett ledord i förnyelsen av Norra Sorgenfri. Vad gör utvecklingen mer eller mindre hållbar? En plats attraktivitet och identitet hänger till stor del samman, tolkar jag det som. Och identiteten bestäms till stor del av de uttryck som finns i området, av naturtypen, arkitekturen, funktionerna, formerna. En avskalad, tom plats, som en gammal industribyggnad eller en ruderatmark (övergiven, ibland igenväxt) kan upplevas som en plats för möjligheter och kreativitet, samtidigt finns det en tunn gräns där det nakna gränsar mot det uttryckslösa och anonyma. Jag tror att det är viktigt att i sammanhanget hållbarhet skapa ett *sammanhang* som kan fungera som en stomme.

Det kan till exempel vara att satsa på den offentliga miljön – och det kan vara genom ett starkt formspråk, ett starkt uttryck, ett sammanhang som genom sin funktion skapar förståelse för området som helhet, för arkitekturen, bidrar till områdets identitet och skapar attraktion kring platsen. Det offentliga rummet representerar det dynamiska, det naturliga, det konstnärliga och livet självt – genom sin inneboende föränderlighet i vegetationen och i de flöden av människor och handlingar som genomsyrar det.

Anders Åman tar slutligen i sin text upp 1980-talets kritik mot modernismen, vars viktigaste innehåll är att det är *platsen*, inte längre tiden, som ska vara *arkitekturens utgångspunkt*. ”*Att i varje situation se vad platsen kräver,*

53 Åman, s. 110

*försöka göra det bästa möjliga av den, skapa sammanhang där inget sammanhang finns, det är inte bara en viktig uppgift för arkitekten. Det är kanske också den svåraste...*”<sup>54</sup>

## En verklig ordning

En viktig person i sammanhanget kritik mot modernismen är Jane Jacobs, som starkt kritiserade begreppen funktionsseparering och decentralisering av städerna när hon 1961 skrev boken ”*The death and life of Great American Cities*”. Lisbeth Näslund beskriver i boken ”*Att gestalta välfärd – från idé till byggd miljö*” Jacobs bok som en maktanalys.<sup>55</sup> Jacobs försvarar i sin kritik de enskilda invånarna och småföretagarna som inte har något att sätta emot ”en maktfullkomlig planerarprofession”. Den modernistiska planeringen, enligt Jacobs, förstörde fungerande företagsamheter och grannskap.

Jacobs menade att ”*Stadens komplexitet och mångfald... är själva grunden för en variationsrik och levande gemenskap.*” Hon menade att det inte är någon idé att ”*försöka finna den meningsfulla strukturen i fysiska element, strukturen/skelettet är de blandade användningsområdena (en gata rymmer olika slags verksamheter)*”<sup>56</sup>. Istället ansåg hon att ”*det konkreta socioekonomiska nätverket är stadens skelett*”. – ett försvar av den ”traditionella staden”. Söderqvist lyfter fram ett citat som jag tycker speglar innehållet i kritiken; ”*det finns en verklig ordning som kämpar för att få komma fram*”, alltså en ordning som uttrycker livet som det levs.<sup>57</sup>

54 Åman, s. 116

55 Söderqvist, 2008, s. 148

56 Söderqvist, 2008, s. 149

57 Söderqvist, 2008, s. 149

## Hållbar utveckling - en fråga om komposition?

”... en av nycklarna till förtätningsproblematiken är att man måste tänka offentliga rum mer än byggnadsvolymer – gator och parker är drivkrafter i stadsbyggandet.” (Alexander Stähle, 2008)<sup>58</sup>

En viktig fråga inom samhällsplaneringen och arkitekturen i Sverige under senare år har varit frågan om förtätning av staden, för en mer hållbar planering. I tidningen *Arkitekten* från december 2008 finns ett referat från ett seminarium vid KTH:s stadsbyggnadsakademi i Stockholm. Där skriver Elisabeth Näslund om landskapsarkitekten och forskaren Alexander Stähle; ”Han anser att en av nycklarna till förtätningsproblematiken är att man måste tänka offentliga rum mer än byggnadsvolymer – gator och parker är drivkrafter i stadsbyggandet.” Alexander Stähle forskar om stadens grönytor och om hur de används, i kontexten täthet/förtätning av staden. I sin avhandling ”*Compact Sprawl*” redovisar Stähle mätningar som visar att det inte verkar finnas något samband mellan täthet och upplevd tillgång på grönområden. Boende i Stockholms innerstad upplever sig ha närmare till grönytor än boende precis intill Järvafältet, ett stort friluftsområde. Stähle menar att förorter måste förtätas för att grönstrukturen ska kunna utvecklas ”... utvecklar man rätt förutsätter täthet och grönska varandra.”<sup>59</sup> På så sätt kan frågan om förtätning och hållbar planering komma att handla om komposition och design, tolkar jag det som.

Arkitekt Henrik Rundqvist ansåg vid nyss nämnda seminarium att det saknas *hierarkier* i grönstråken i Stockholms förorter; ”*Skilj tydligare på funktion och kultiveringsgrad, låt vissa (stråk) vara naturmark med minimal skötsel och gör andra områden till parker med innerstadskaraktär. Det är ett sätt att känslomässigt förtäta utan att bygga hus.*”<sup>60</sup>, menar han, enligt Näslund.

Stähle har också varit med och utfört en stor boendeundersökning i

<sup>58</sup> citat Alexander Stähle från KTH:s stadsbyggnadsakademi december 2008, referat i tidskriften ”*Arkitekten*” dec 2008 av Elisabeth Näslund.

<sup>59</sup> Näslund Elisabeth, 2008; referat i tidskriften ”*Arkitekten*” dec 2008

<sup>60</sup> Näslund Elisabeth, 2008; referat i tidskriften ”*Arkitekten*” dec 2008

stadsdelen Gottsunda i Uppsala<sup>61</sup>, ett miljonprogramsområde, ett slags kvalitetsvärdering av utemiljön i området. Undersökningen resulterade i att ett antal grundläggande kvaliteter kunde summeras, där mötesplatser var den viktigaste. Utredarna föreslår därför en stadspark i området, istället för den stora parkering som idag finns i Gottsunda Centrum. Jag tyckte det var intressant att ta del av denna undersökning då jag själv har anknytning till stadsdelen och många gånger har kunna iaktta och delta i livet mellan husen där.

Området, liksom de flesta mellansvenska miljonprogramsområden, präglas av den naturmark som den är byggd direkt i, till skillnad från i södra Sverige, exempelvis i Malmö, där husen är placerade på åkermark utan uppväxt grönska från början. Jag känner mig kritisk till utredarnas förslag, för av egen erfarenhet och iakttagelser på plats vet jag vilka miljöer och mötesplatser som fungerar bäst i området och som med fördel skulle kunna utvecklas.

De ”bästa” miljöerna - det handlar om ”semi-naturmiljöer” i direkt anslutning eller nära bostadshusen. Naturmarken som omgärdar gårdarna mellan husen med klippta gräsmattor, lekplatser och så vidare, är på många ställen otillgänglig annat än för ögat, om än till stor glädje för barnen (och även den biologiska mångfalden i området). Den präglas av stora, mossiga klippblock, bergknallar, små alkärr, granskog, ormbunkar, svampställen, liljekonvaljer i mängder, tallskog...fantastiskt vacker och varierad naturmark, som på vissa ställen gör området mörkt och även otryggt, men som också gör området till något unikt, vackert, levande.

De mest populära mötesplatserna är de som i sin karaktär ligger mittemellan naturmark och totalt kultiverad mark – här kallar jag dem för ”semi-naturmiljöer”. Där det är lättillgängligt, gamla kan ta sig fram med rollator, man har fri uppsikt över små barn som leker, det kanske finns grillmöjligheter – men inte bara en gräsmatta eller en ”ordnad” sittplats. Det kanske är bergknallar som sticker upp ur en annars klippt gräsmatta, med några tallar omkring. En kultiverad miljö med en ”naturens dynamik”

<sup>61</sup> <http://www.spacescape.se>, Projektlista, 2006, ”*Uppsala – Gottsundabornas sociotopkarta*” (augusti 2009)

bevarad. Till dessa omtyckta mötesplatser kommer folk dag efter dag, har pick-nick, fikar, äter middag, leker med sina barn och umgås.

En ”stadspark” i detta område och sammanhang känns onödig tycker jag - även om jag förstår behovet av ökad tillgänglighet och fler mötesplatser i området. Jag kan se en enorm utvecklingspotential om fokus läggs på den typ av miljöer som är mest uppskattade – de ”semi-naturliga”. Platser med ett uttryck som kan sägas vara en kombination mellan natur och ”byggd” plats.

I Norra Sorgenfri har planeringen hittills i första hand utgått ifrån just byggnadsvolymer snarare än det offentliga rummet, upplever jag det som, trots att stadsdelens framtid antas bero mycket av just det offentliga rummets karaktär och attraktionskraft.

## Identitet och attraktivitet

Förutsättningarna för samhällsplaneringen och stadsbyggandet förändras över tid. Politiska sammanhang, ekonomisk konjunktur och kulturella ideal påverkar. Idag pratas det mycket om begrepp som identitet och attraktivitet när det gäller en stads utveckling. Städer konkurrerar med varandra om invånare, skattebetalare och investerare.

”Paradoxalt nog har konkurrensen visat sig leda till att städernas gestaltning och innehåll likriktas.”<sup>62</sup> menar Krister Olsson från KTH i Stockholm, i sammanhanget ”Kultur som tillväxtmotor”, ett kapitel i boken ”Spelet om staden” – en antologi om de drivkrafter som formar och förändrar staden (2005).

Jag tänker på när reklamradion infördes i Sverige på 1990-talet, hur förespråkarna ivrigt pläderade för den mångfald av uttryck som skulle kunna bli möjlig, men istället uppstod ett antal kommersiella kanaler med likriktat innehåll och där artister i större utsträckning kunde köpa speltid, snarare än att producerade program med varierande innehåll och urval sändes.

”För att skapa identitet och lokal förankring med kultur som bärande tema behövs en djupare förståelse av kultur som en meningsskapande sektor och dess samband med ekonomisk utveckling... Vi behöver mer kunskap om hur stadens offentliga rum värderas och används av olika grupper.”<sup>63</sup>, skriver Olsson.

På Malmö stadsbyggnadskontor har man gjort studier som resulterat i dialogpm:et ”Möten i staden – om vikten av att se den andre i vardagen” (2007). ”Trivsamma och spännande mötesplatser gör också staden mer attraktiv som miljö för boende, studenter, förvärvsarbetande, företag och besökande. Sådan attraktivitet bidrar i sin tur till en hållbar ekonomisk utveckling både i Malmö och i regionen.”, står det i den inledande sammanfattningen till PM:et.

När jag intervjuade Pernilla Magnusson på gatukontoret så berättade hon att tomtpriserna hade stigit markant i Norra Sorgenfri sedan planerna om den nya utvecklingen i området offentliggjorts. Identitet och attraktivitet hänger ihop, när förutsättningarna förändras, när identiteten ändras från industriområde till ny stadsdel laddad med positiva förhoppningar och bilder av nya miljöer, då skapas en ny attraktivitet.

I PM:et diskuteras hur stadens utformning påverkar hur vi möts och hur användningen av de offentliga rummen ser ut. ”Stadsbyggnad påverkar sociala förhållanden. Att till exempel göra bostadsområden slutna med säckgator och stängda bottenvåningar (typiskt för den funktionsuppdelade, modernistiska arkitekturen) - påverkar omgivningens relation till det området. En känsla av att vara utestängd infinner sig, en känsla av otrygghet på gatan. Om vi skapar platser där olika människor kan iakttas varandra och mötas i sin vardag, kan vi påverka Malmös sociala utveckling”<sup>64</sup>, konstateras det.

Vidare beskrivs ”lokalisering av funktioner”<sup>65</sup> som ett av planeringens viktigaste verktyg, för att skapa möjligheter till mötesplatser. ”Genom

62 Olsson Krister, 2005; ”Spelet om staden”, Kultur som tillväxtmotor, s. 57

63 Olsson, 2005, s. 64

64 Malmö stadsbyggnadskontor, 2007; ”Möten i staden – om vikten av att se den andre i vardagen”, s. 8

65 Malmö stadsbyggnadskontor, 2007; s. 13



*strategisk placering av funktioner kan nya rörelser och möten uppstå.*”, de funktioner som är unika är extra viktiga. Som exempel tas att om det bara finns ett handelscentrum så måste alla åka dit och då finns goda förutsättningar för möten mellan människor. Finns det däremot valmöjligheter tenderar vi att snabbt dela upp oss efter ålder och stil.

Pernilla Magnusson jämförde vid vårt samtal arbetet med ”lokalisering av funktioner” i Norra Sorgenfri, med forskning om hur man placerar ut olika slags butiker i ett köpcentrum, för att påverka hur rörelsemönstren utvecklar sig. Vissa butiker har en mycket bred och blandad kundkrets, till exempel Clas Ohlson - och kan fungera som ett slags ankare i köpcentret och de butiker som placeras längs vägen dit, får automatiskt en ökad chans till kundbesök, när folk passerar på väg dit. På samma sätt måste en strategisk planering ske när funktioner och offentliga byggnader placeras ut i Norra Sorgenfri, menade hon, för att generera rörelse och möten i det offentliga rummet.

Vilka ingredienser värderas högst i planeringen av det offentliga rummet i Norra Sorgenfri? Ett kommande stadsliv på gator och torg – med Industrigatan som en slags ryggrad, i kombination och kontrast till kyrkogårdens befintliga gröna, lugna miljö, är min generella tolkning.

När nya invånare börjar befolka området kommer nya behov att uppstå. Behov av nära, lättillgänglig grönska, grönska för rekreation, som kyrkogården i sin egenskap av kyrkogård inte kan erbjuda. Det finns en park (kvarteret Degeln vid Q-Pharma), som inte är tillgänglig för allmänheten och som troligtvis inte kan bli det än på ett antal år.

*”... men för de flesta är det grönskan just utanför dörren som är det absolut viktigaste. Och den undersökningen har sen bekräftats av andra: användningen av stadsgrönskan minskar inte, den ökar.”*<sup>66</sup>, skriver professor i landskapsarkitektur, Clas Florgård i *”Spelet om staden”* - som en kommentar till det postmoderna stadsbyggnadsbegreppet *”New Urbanism”*. *New Urbanism* som handlar just om en idealisering av det urbana livet, där slutna kvartersstad och traditionella gator och torg – inte

66 Florgård Clas, 2005; *”Spelet om staden”*, Grönskan spelas bort, s. 127

hus i park är idealet. Ett ideal som i kombination med okänslig förtäting kan innebära att grönskan bortprioriteras och inte behandlas annat än som en komponent i en *grönytefaktor*, ett statistiskt planeringsinstrument.

*”Stadsgrönskan är lika viktig som husen, torgen, vägarna, monumentalbyggnaderna och tillhör stadens landmärken. Den tillfredsställer människans behov av åldrig natur tillsammans med modern kultur.”*<sup>67</sup>, fastslår Florgård.

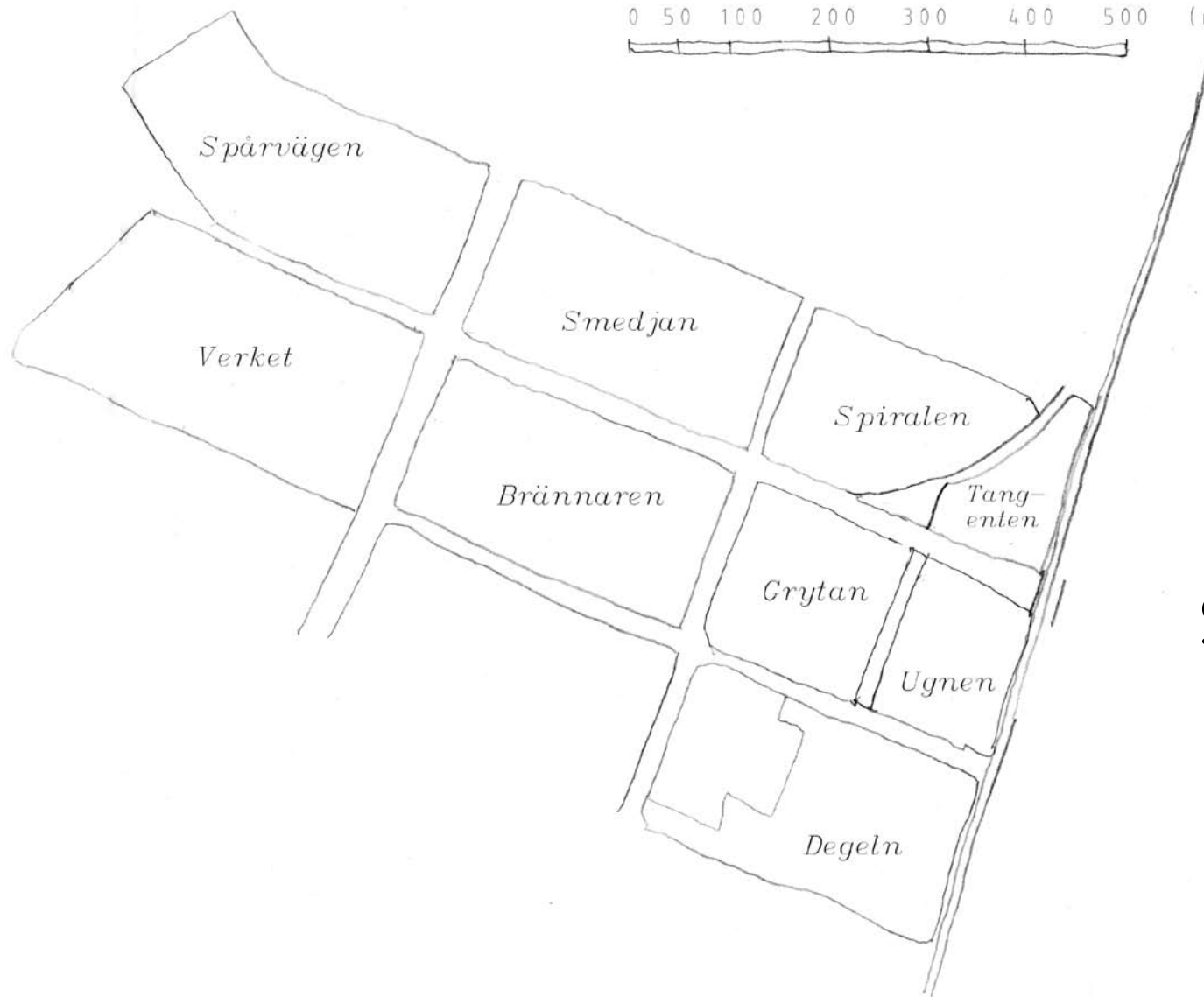
Florgård delar in grönskan i fyra skalor: 1. *entrégrönskan*, 2. *gården/allmänningen*, 3. *mellanstadens grönska*, 4. *de stora friområdena (gröna kilar)*. Han menar att den tredje karaktären, mellanstadens grönska är den som mest är avgörande för ett områdes karaktär/identitet. Samtidigt den karaktär som är mest hotad i de svenska städerna idag.<sup>68</sup>

67 Florgård, 2005, s. 134

68 Florgård, 2005; s. 130



0 50 100 200 300 400 500 (m)



Del 4:  
Norra  
Sorgenfri

# Norra Sorgenfri

## Dokumentation:

*Det varma gula industrigatljuset*

*Pasteller*

*Små arkitektoniska träd*

*Markbeläggningar/detaljer tegel+kakel*

När jag ser illustrationerna till Visions- och Planprogrammen tänker jag direkt på det varma, gula industrigatljuset som lyser upp ödsliga industriområden om kvällarna. I bilderna över de framtida husen och verksamheterna flödar ett varmgult sken från natriumlampor, med monumental industriarkitektur som fond.

Neonskyltar i pastellfärger förmedlar sina budskap, kanske har det blivit historia, men bokstäver i pistagegrönt fortsätter att berätta.

Området är idag präglad av en småskalig grönska, som till stor del kommer att försvinna och måste återföras och inplaneras och nyplanteras då området förnyas och bebyggs med nytt. Det handlar om arkitektoniska småträd, fyllda av fågelsång, drivor av klematis som hänger från taggtrådsstängsel, urbana ruderatängar av som skapar med sina blomsterfält, rosenbuskar och fjärilar på de avrivna tomterna.

På ödetomterna och här och där mellan byggnaderna finns spår i form av hårdgjorda ytor av olika material, tegel och kakel, som bildar små öar och platser i växtligheten.

De befintliga husen är visserligen industribyggnader och kontor, men de

flesta är byggda i en tid då detaljer och materialval har kunnat vara mer exklusiva och betydelsefulla, om än i en funktionalistisk och avskalad stil.

## Parken i kvarteret Degeln

I kvarteret Degeln, finns redan en uppväxt park, som hör till den verksamma industrin Q-Pharma. Det finns stor potential för den att utvecklas till användbar rekreativ park för de boende i Norra Sorgenfri, om marken köps upp av kommunen och görs tillgänglig. Då skulle den också kunna ingå i det så kallade Bulltoftastråket. Jag ser det som ett givet kommande projekt. Om det skulle skapas en koppling till området på andra sidan Kontinentalbanan enligt idén om Bulltoftastråket, skulle parken ingå i ett stråk och på så sätt aktiveras och inte bara vara en målpunkt i sig.

Trots parkens potential med sin uppvuxna grönska och böljande gräsyta, tror jag det krävs ett antal år av utveckling i Norra Sorgenfri innan det skulle kunna skapas en trivsamt och trygg social miljö av parken. Parkens identitet bestäms till stor del av dess inramning, stora anonyma industribyggnader, garage för intilliggande fastigheter, Östra Farmvägen samt kyrkogården. Speciellt kvällstid är det en ödslig plats som känns ganska otrygg. För mig kändes det mer spännande att undersöka andra möjligheter i områdets grönstruktur att titta närmare på.

Den befintliga, men idag otillgängliga parken vid Q-Pharma består av:

*Kaniner*

*Solitär rosenbuske*

*Björkklunga*

*Pelarpoppel*

*Päronträd*

*Lind*

*Blandade träd, ganska gamla, på åt väster sluttande mark.*

Parken vid Q-Pharma, sedd från Östra Farmvägen.



## Bulltoftastråket

Idag kan man utan avbrott ta sig på gång- och cykelväg från Östra kyrkogården, via Flygfältsparken till Bulltofta rekreativområde, en koppling som kallas Bulltoftastråket. Som det står i planprogrammet för Norra Sorgenfri, ”med enkla medel” skulle det vara möjligt att förlänga stråket via Östra kyrkogården och S:t Pauli kyrkogårdar till den gröna esplanaden Kungsgatan vid S:t Pauli kyrka i Rörsjöstad. För att det ska bli möjligt behövs en ny koppling över Kontinentalbanan vid kvarter Degeln i Norra Sorgenfri.



S:t Pauli kyrkogårdar, med sina rader av lindräd.

## Kontraster

Var ligger attraktionen i det Norra Sorgenfri som finns idag? I det arbete som har gjorts med att inventera och värdera de befintliga miljöerna och byggnaderna uttalas en vilja att bevara vissa uttryck som finns i området, inte bara i det befintliga, utan också som riktlinjer kring hur det nya som byggs ska se ut i färgtoner och materialval.<sup>69</sup> Ofta tycker jag att kontraster snarare än anpassning framhäver ett befintligt uttryck. Områdets attraktion idag bygger till stor del på just *kontraster*. Risken är stor att det skapas en känsla av anonymitet och tråkig likriktning om det nya som byggs underordnar sig och anpassar sig till det gamla i alltför stor utsträckning. Som exempelvis i gamla Sofielund och på Gamla Väster i Malmö, där nybyggda hus i ”gammal” stil fyller ut områdena med anonyma och uttryckslösa mellanrum och där äldre byggnader i till exempel funktistil starkt kontrasterar till den äldsta och högst värderade bebyggelsen – men har ett starkt eget uttryck som bidrar till en attraktiv känsla av variation och mångfald.

## Omvandling

Sommaren 2009 känns Norra Sorgenfri som det mest intressanta plan- och utvecklingsområdet inte bara i Malmö, utan i hela landet. Under en längre tid har före detta Sorgenfri industriområde varit utredningsområde för planerna på stadsbyggnads- och gatukontoret i Malmö kommun. År 2004 inledde stadsbyggnadskontoret ett visionsarbete som hade syftet att utreda förutsättningarna att omvandla Sorgenfri industriområde till utvidgad innerstad, stadsdelen Norra Sorgenfri. 2007 presenterades ”Vision Norra Sorgenfri” - de koncept som ligger till grund för planprogrammet för området som var färdigt i juni 2008.

Norra Sorgenfri väcker frågor. Området ska förvandlas från storskalig, om än varierad, industrimiljö till småskalig och innerstadslig arbets- och boendemiljö. Det är inte bara en fråga om att utnyttja de centralt belägna och högt värderade tomterna för att exploatera ytan i området, det handlar i stor utsträckning om att skapa en attraktiv och hållbar stadsmiljö. En viktig

69

Malmö stadsbyggnadskontor, ”Norra Sorgenfri planprogram”; 2008, Material, s. 15



*Grönskan tar över Sorgenfri industriområde. Sjuk av klematis längs Industrigatan.*



*S:t Pauli kyrkogårdar, en lugn och fridfull plats.*



*Kontraster*



*Modernistisk storskalighet i Katrinelund.*



*Hela "Ödetomten" vid Nobelvägen har blivit en äng.*



*Utblick över rivningstomt.*



*Vildvin på en gammal fabrik.*



*Platsen i centrum, så småningom mitt i Industriegatans myller..*

ingrediens i det är dels att bevara delar av den gamla industrikaraktären genom att återanvända de äldre byggnaderna dels att områdets utveckling är tänkt att ske på ett hållbart och dynamiskt sätt, genom stegvis exploatering och dialog mellan olika intressenter.

Drivande i områdets utveckling är hela tiden kommunen och som en tråd genom planeringsarbetet löper de offentliga miljöernas betydelse i området. Tanken är att det nya gatunätet, med mötesplatser i form av mindre öppningar och torg i kombination med bebyggelse mot gatan, med lokaler i bottenplan - ska generera det stadsliv som eftersträvas. Det finns också förhoppningar om att dessa miljöer ska vara gröna och att det ska finnas möjligheter till kopplingar mellan grönskan i den nya bebyggelsen och befintlig grönska, hur dessa miljöer och kopplingar ska se ut är ännu inte tydligt definierade eller utarbetade i detalj.

## Historia och karaktär

Det område som idag utgör planområdet Norra Sorgenfri var under 1800-tales mitt en del av Östra Plantagemarken, ett område i stadens utkant som från början var betesmark, tillhörande Sorgenfri gård i närheten, mark som senare uppodlades. Den var indelad i stora, rektangulära kvarter, som finns bevarade i den nuvarande kvartersindelningen. Hela Norra Sorgenfri planområde är nästan lika stort som hela det gamla innerstadsmalmö innanför kanalen. Senare kallades området för Sorgenfri industriområde.

I "Översiktsplan för Malmö" från 1990 är Norra Sorgenfri beskrivet som ett utredningsområde. Dess historia och karaktär som industriområde beskrivs som följer; vid slutet av 1940-talet var området till största delen utbyggt. Denna utbyggnad tog sin början vid sekelskiftet 1900, år 1898 uppfördes den första fabriken i området, Malmö oljeslageri. Senare har en rad olika verksamheter byggts upp och drivits sida vid sida, fabriker, till exempel räknemaskinstillverkaren Addo (världsledande i sin bransch) som var verksam till 1970-talet, år 1970 Malmö näst största arbetsplats, korvskinnstillverkaren Tripasin (verksam fram till 2005), Frick's fabriker

och de två läkemedelstillverkarna (verksamma än idag) Apoteket och Q-Pharma. Idag finns redan många nya verksamheter i äldre industrilokaler, som konstnärsateljéer, galleriverksamhet, ungdomsverksamhet vid sidan av mindre bilverkstäder och de kvarvarande större industrierna. Planeringen av områdets omvandling sker i dialog mellan kommunen, markägare och byggherrar.

De äldsta byggnaderna i området är uppförda i rött tegel, den yngre bebyggelsen (1930–50-tal) är oftast uppförd i gult tegel. Området beskrivs i översiktsplanen 1990 ha en stadsbild med "något oroligt men



"Gaskulan" i kvarteret Verket.

industriområdestypiskt utseende."<sup>70</sup>, med byggnader av varierande sammansättning, högre byggnader som skjuter upp, ofta kontor, mellan låga hallar och lagerbyggnader. Bebyggelsen i området är i stor utsträckning placerad inne i kvarteren. Idag präglas området också av tomter som sedan länge är avrivna, till exempel kvarteret Brännaren, som är en stor plankomgårdad ödetomt centralt belägen i området, där växtlighet har börjat prägla platsen i stor utsträckning. Marken är täckt av en mosaik av olika markmaterial, tegel, kakel, asfalt i olika brända nyanser. Längre användes tomten av skateboardåkare som byggt sin egen bana där. I årtal har också hemlösa använt tomten och den övergivna kontorsbyggnaden på platsen som boplats.

Den tidigare beskrivningen att området skulle ha "ett oroligt utseende" finns inte i dagens beskrivningar. Där framhålls snarare vikten av mångfald och variation, även om det inte gäller nybyggnationer i samma utsträckning som i bevarandet av det befintliga.

70 Malmö stadsbyggnadskontor, 1996; "Genomförandebeskrivning tillhörande detaljplan för kvarteren Veven och Tangenten m.m. i Innerstaden i Malmö", beskrivning av utredningsområde Norra Sorgenfri, Förutsättningar och förändringar, s. 2



## Spår området

Samtidigt som de första industrierna etablerades, drogs stickspåret till dåvarande Gasverket (kvarteret Verket) genom området. Idag finns detta spår kvar som en tom bågform som löper mellan tomtgränserna i kvarteren Spiralen och Tangenten och som obebyggd ruderatmark norr om området.

Det gamla spårområdet löper längs med Kontinentalbanan norrut, längs med bostadsområdet Katrinelund och fortsätter på andra sidan Sallerupsvägen där det försvinner in på en tomt där en byggvaruhandel finns idag. Norr om denna öppnar sig en större yta av trädbevuxen ruderatmark, längs med Kontinentalbanan, bort mot Midhem vid Värnhem med köpcentret Entré och vägen mot Kirseberg. Spårområdet mellan kvarteren Tangenten och Spiralen och säkerhetsområdet (runderatmarken) längs med järnvägen ägs av kommunen. Tomterna i de båda kvarteren är privat mark, liksom de flesta andra tomterna i området.

I översiktsplanen beskrivs den obebyggda marken inom kvarteret *Tangenten* som till största delen hårdgjord och använd som parkerings- och transportytor. Inom området finns det delar av tidigare industrispår som inte längre används. Den mark inom *Tangenten* som inte är hårdgjord är avgrusad eller ”till viss del gräsbevuxen med inslag av fåtal träd.”

*”Området med befintliga industrispår som inte längre är i bruk föreslås till stor del utnyttjas för att möjliggöra en gång- och cykelväg som skall förbinda Industrigatan med områden norr om kvarteren. Förbindelsen är ett led i att skapa en gång- och cykelförbindelse längs med Kontinentalbanans sträckning fram till Sallerupsvägen och till park- och bostadsområdena norr därom, om möjligt ända fram till Lundavägen.”*, står det under rubriken *Gator och Trafik* i en detaljplansbeskrivning gällande kvarteren Veven och Tangenten(1996)<sup>71</sup>. Det är alltså sedan många år en etablerad idé att utnyttja det övergivna spårområdet och skyddsområdet längs Kontinentalbanan.

71 Malmö stadsbyggnadskontor, 1996; ”Genomförandebeskrivning tillhörande detaljplan för kvarteren Veven och Tangenten m.m. i Innerstaden i Malmö”, beskrivning av utredningsområde Norra Sorgenfri

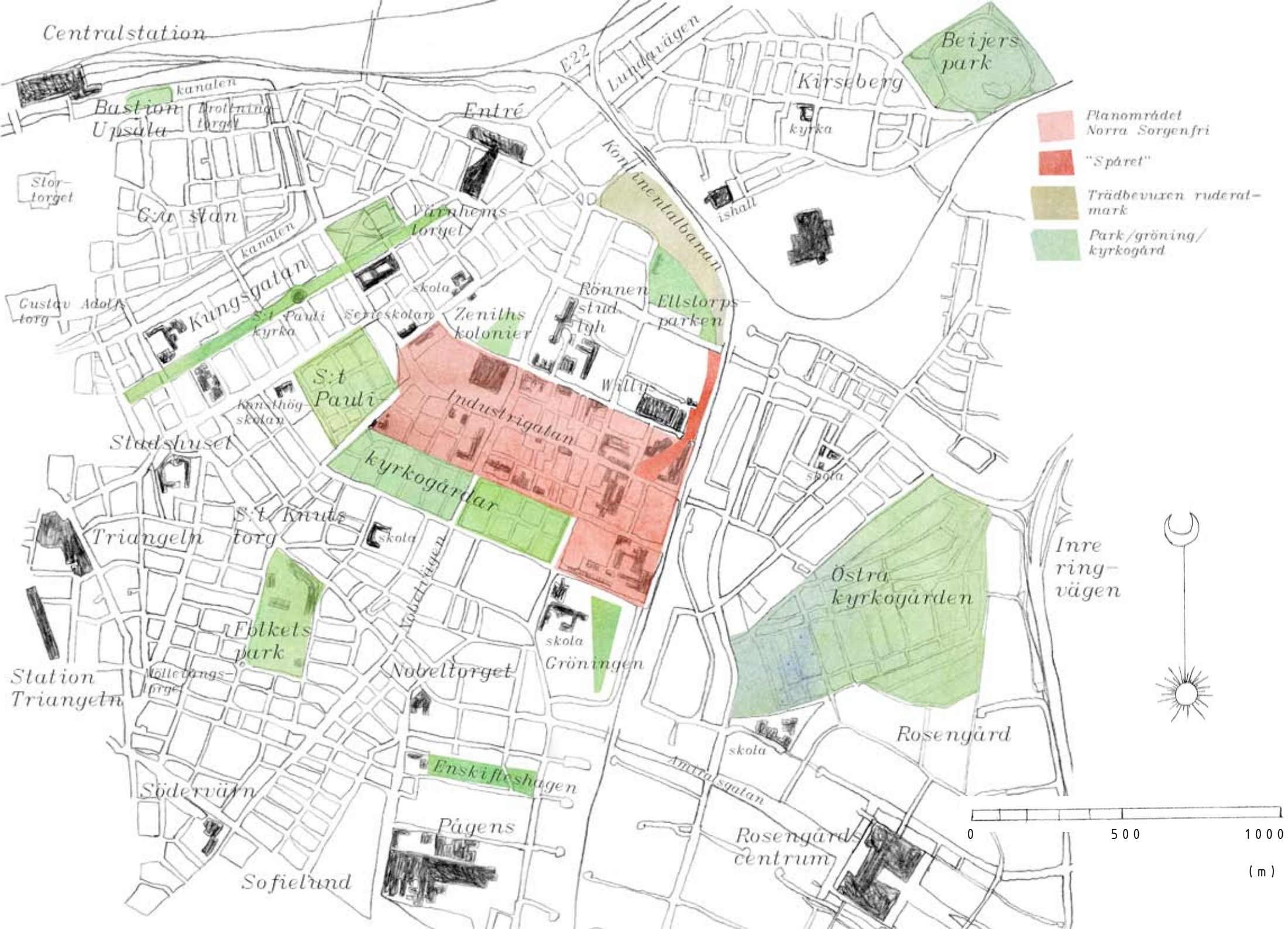
När jag har studerat området och promenerat runt där var det övergivna spårområdet en av de första platser som jag intresserade mig för att titta närmare på. Genast blev jag nyfiken på att följa spåret, inlockad på den svängande stigen, vars böjning gör att man inte kan se var den tar vägen när man kommer från Industrigatan. När jag insåg att man kan gå hela vägen till Sallerupsvägen och till Ellstorpsparken föddes idén om att kunna skapa en slags parklänk från planområdet till Ellstorpsparken. När jag sen läste om att det redan fanns planer att använda marken för ett kommunikationsstråk, så kändes det som en idé att ta fasta på och formulera en idé kring.

Spårområdet har en större potential än att bara bestå av den nämnda gångcykelvägen. På sina smalaste ställen, mellan kvarteren Tangenten och Spiralen, är spårområdet ca 6 m brett. Det finns alltså plats för mer, till exempel en varierad och vacker grönska, området kan omvandlas till ett parkstråk – *Spåret*, som jag skulle vilja kalla för en urban stig.



Spårområdet idag, mitt emellan kvarteren Tangenten och Spiralen.





# Om grönstrukturen

## Gröna och kreativa miljöer

I dialog-PM:et *"Från Värnhem till Dalaplan"*, utgivet av Malmö Stadsbyggnadskontor år 2004, står det: *"Att det i ett utvecklingsarbete kontinuerligt sker något synbart i miljön är viktigt eftersom detta är en bekräftelse på att området är värt att satsa på."* Vidare beskrivs visionen om Östra Innerstaden, där Norra Sorgenfri ingår; *"De som besöker Malmö tar gärna en runda till Östra Innerstaden eftersom här finns inspirerande gröna och kreativa miljöer, områden där det getts utrymme för nya lösningar, vad gäller stadsomvandling och nytänkande i bebyggelse och företagande."*<sup>72</sup> Det finns alltså stora förhoppningar om att den offentliga miljön i området är en betydande part i byggandet av områdets identitet, men inte riktigt hur. Är det invånarnas roll att skapa dessa "gröna och kreativa miljöer", eller behöver det göras större satsningar för att visionen ska uppfyllas?

## Specifikt och individuellt?

En viktig del i mitt arbete med Norra Sorgenfri har varit att träffa Pernilla Magnusson från gatukontoret i Malmö, som är ansvarig för planeringen av detaljplanearbetet kring den kommande grönstrukturen. Jag ville ställa frågor till henne om vilka visioner som funnits kring hur de offentliga rummen i området ska gestaltas. Hon har arbetat i Stadshuset i två år (våren 2009) och har tidigare en bakgrund som verksam arkitekt i Barcelona. Det blev en bra inledning på vårt möte, att jämföra synen på stadsbyggnad i Barcelona (och på många andra håll i Europa och världen) med visioner och målsättningar i Malmö. Hon beskrev den rådande "värdegrunden" när

<sup>72</sup> Malmö stadsbyggnadskontor, 2004; *"Från Värnhem till Dalaplan"*, Förutsättningar för utveckling, s. 5

det gällde de offentliga rummen i Barcelona som; *"det handlar om publika platser i demokratisk anda..."*. När det gäller gestaltningen av de publika platserna/de offentliga rummen så kan man urskilja en mer "internationell" stil, exempelvis i Barcelona, menade Pernilla Magnusson. Där kan man fokusera mer på ett specifikt objekt, man arbetar mer "skulpturalt" i rummet.

Jag jämför med vad Gunnar Ericsson sade när jag träffade honom, om hur man i Malmö har börjat arbeta annorlunda än tidigare, mer "specifikt" och "individuellt". Kanske handlar det om en ökad kunskap och aktualitet kring begreppen identitet och attraktivitet? Samtidigt uttrycks det tydligt i visionen för Norra Sorgenfri att projektet handlar om "kvalité" och inte om att vara "spektakulär". *"Norra Sorgenfri ska vara unikt i all enkelhet, inte spektakulärt, utan genuint av god kvalité och stadsbyggnadstradition, utformat med människan i centrum."*<sup>73</sup>

## Bryta ner storskaligheten

Vilka idéer finns kring de offentliga rummens utformning? Framförallt handlar det om att bryta ner storskaligheten i den befintliga kvartersstrukturen, menade Pernilla Magnusson. Ett nytt gatunät ska etableras, med utgångspunkt i fastighetsgränserna. Nya torg, som exempelvis kan skapas genom att hörn tas bort från ett kvarter. Det handlar om "rum som ska aktiveras", om att skapa möjligheter till mötesplatser.

I planprogrammet står det: *"Kvartersstrukturen bryts ner i mindre enheter och området får ett väl integrerat nät av gator, torg och gröna platser. Även en större grönyta etableras tidigt i området."*<sup>74</sup> Där står också; *"Eftersom nya förutsättningar och behov kommer att uppstå med tiden bör inte området vara planerat i detalj. Däremot bör trafik och grönstruktur samt samband med staden fastställas."* Det finns en målsättning om att det ska finnas "en gröning och en platsbildning i varje kvarter". Hittills finns inga

<sup>73</sup> Malmö stadsbyggnadskontor, 2007; *"Norra Sorgenfri planprogram"*, s. 10

<sup>74</sup> Malmö stadsbyggnadskontor, 2007; s. 11

dokument som berör design annat än på ett visionärt plan, jag har inte tagit del av några skisser eller fastslagna planer för några platsbildningar eller gröna miljöer.

*”Östra Staden är ett område som prioriterar fotgängare och cyklister. Här finns ett tätt raster av länkar och stråk... Utformningen av stadsrummen tar sin utgångspunkt i en mänsklig skala och upplevelse, där syftet är att locka människor att uppehålla sig i stadsmiljön.”*<sup>75</sup>Jag är övertygad om att områdets framtida attraktivitet inte bara avgörs av strukturella faktorer. På ett mer subtilt sätt kommer områdets identitet att påverkas av en rad olika saker - som har just med den mänskliga skalan att göra.

---

75 Malmö stadsbyggnadskontor, 2007; s. 68



*”The world must be romanticized that the original meaning may be rediscovered”*

(Novalis, 1799)<sup>1</sup>

# D e l 5 : G e s t a l t n i n g s i d é e r

## Omtyckta landskap

”En miljö präglad av kärlek och omsorg är ofta full av detaljer eller traditionsbärare. Detsamma gäller landskapet i stort. Traditionsbärare är föremål som har stark symbolisk innebörd och som ofta använts i många generationer.”<sup>76</sup> Det finns vissa saker att ta fasta på för att skapa en omtyckt miljö, menar Roland Gustavsson och Torleif Ingelög som i boken ”*Det nya landskapet*” redovisar en rad studier om olika gestaltungsprinciper.

Kontexten är kulturlandskapet, underrubriken är ”*Kunskaper och idéer om naturvård, skogsodling och planering i kulturbygd*”, men jag tror att många av principerna kan appliceras även i urbana miljöer. Ledorden för ett landskap som upplevs som positivt är; *variation, detaljrikedom och särprägel*.<sup>77</sup> De symbolvärden som ”traditionsbundna eller sägenomspunna” delar av landskapet har är viktiga, liksom den estetiska aspekten. Norra Sorgenfri är ett kulturbärande område i sin egenskap av gammalt industriområde, många människor har en anknytning till verksamheterna som varit där och industribyggnaderna får en mening som symboler och representerande ett historiskt innehåll.

## Romantik och klassicism

Begreppet *romantisk* försvarar ”*the free expression of imagination and association in the arts...*”<sup>78</sup> och står i motsatsförhållande till begreppet *klassisk*. Sedan renässansen har *romantisk* i en stilmässig kontext betonat den associativa sidan av bildskapandet, medan någonting *klassiskt* syftar på ett uttryck som grundar sig på precisa värden.<sup>79</sup>

I ”*The Penguin Book of English Romantic Verse*” (1968), finns ett introduktionskapitel där begreppet romantik är redovisat på ett intressant sätt. Där beskrivs hur synen på naturen förändrades under den romantiska

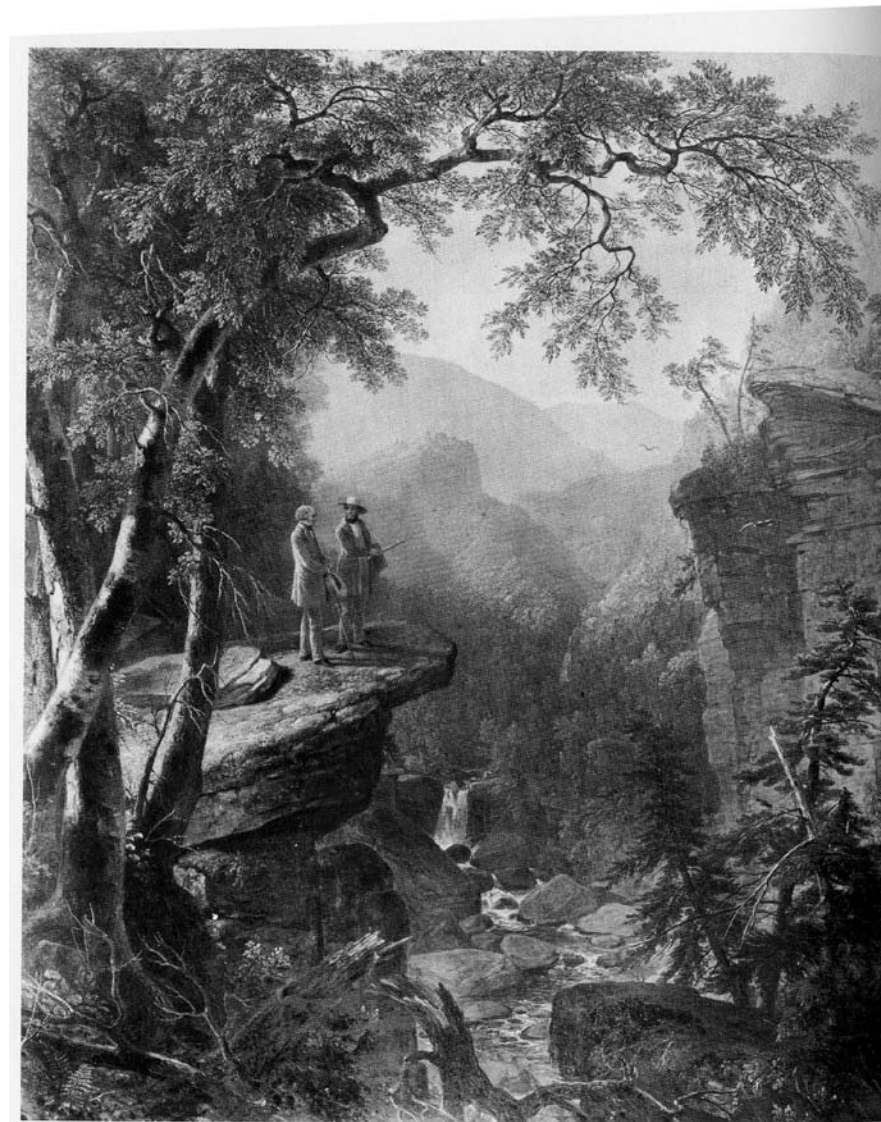


Bild 6.

<sup>76</sup> Gustavsson Roland och Ingelög Torleif, 1994; ”*Det nya landskapet – Kunskaper och idéer om naturvård, skogsodling och planering i kulturbygd*”, s. 38

<sup>77</sup> Gustavsson och Ingelög, 1994, s. 43

<sup>78</sup> Vaughan William, 1978; ”*Romanticism and art*”, Attitudes and ambiguities, s. 13

<sup>79</sup> Vaughan, 1978, s. 11



epoken. En ny känslighet, ”a new sensibility”<sup>80</sup>, finner sitt uttryck inom poesin, ett uttryck som inte fanns i texter skrivna före 1700-talet, enligt författaren. Tidigare poeter hade attityden ”accept and enjoy”, de romantiska poeterna var mer ”elegize and idealize”<sup>81</sup>, vemodiga och idealiserande.

Naturen ses av romantikerna som stärkande och moraliskt upplyftande, ”a kind of spiritual healer”. Naturen ses med med emotionella ögon, där olika fenomen/karaktärer i naturen reflekterar olika mänskliga känslö- och stämninglägen och ”moraliska impulser”. Den ”vilda” naturen, vildmarken, är mer intressant och uttrycksfull än den domesticerade och kulturella naturen, präglad av mänskliga traditioner och kultur<sup>82</sup>. Romantikens natur är en uppsättning bilder att spegla sig i för människan. En människa som på kort tid har fått ändrade livsbetingelser, en människa ”frigjord” från naturen, som har börjat idealisera naturen, objektifiera och skapa symboler av olika naturbegrepp.

I texten beskrivs hur tidsepoken starkt präglades av andra hälften av 1700-talets industriella utveckling och senare den agrara revolutionen, då jordbruket började rationaliseras. Ett mass-samhälle började ta form, ett samhälle där människan ”den arbetande individen”, är förvandlad till en operativ ”arbetskraft”, som kan utnyttjas precis som ”vatten eller elektricitet så och så många timmar om dagen”<sup>83</sup>. Familjen förlorade sin betydelse som ekonomisk enhet och de gamla bysamhällena där alla kände varandra förändrades. Attitydförändringen hos poeterna beskrivs i texten som sprungen ur dessa samhällsomvälvningar, denna förändring i relationen mellan människa och natur.

Jag tycker att begreppet *romantik* känns relevant i sammanhanget Norra Sorgenfri. Mycket av förhoppningarna kring vad som ska hända i framtiden i området känns kopplade till en slags romantisk idé kring de gamla industribyggnaderna, där man har värderat och värdesätter olika ytliga komponenter, byggnadselement, detaljer, färgkombinationer och ger dem en

80 Wright David, 1968; ”The Penguin Book of English Romantic Verse” (anthology), Introduction, s.14

81 Wright, 1968, s. 15

82 Wright, 1968, s. 15

83 Wright, 1968, s. 13

betydelse som ett slags skönhetsobjekt – *Industriromantik* och kanske rent av *Ruinromantik* – naturen har börjat ”återta” de förvildade ödetomterna, som ett grepp att förhålla sig till i ett omvandlings- och förnyelsearbete.

Man kan ana en förhoppning om att dessa byggnader och rumsligheter som kulisser ska locka till just ”imagination and association”, en slags kreativitet med fria associationer, kring områdets identitet och möjliga kulturyttringar. Att jämföra med den modernistiska planeringen där förväntningar om skönhet läggs i en anläggnings funktion, där tingen, byggnaderna är ”människans tysta tjänare” enligt ett citat av Le Corbusier.

I Norra Sorgenfris tömda industribyggnader, fasader - kulisser, kommer nya och kanske oväntade funktioner att ta plats. Fasaderna och det yttre berättar inte nödvändigtvis om sitt innehåll, det yttre har egna historier att berätta, utifrån betraktarens egen fantasi och associationer. I Norra Sorgenfri möts funktionalistiska fasader täckta med vit sten och mer ”oroliga” kombinationer av material och funktioner.



Bild 7.



*Bussgaraget i kvarteret Spårvägen.*

## A t t f å n g a l i v e t s d y n a m i k

*Strukturalismen* – enligt NE de teorier och metoder inom olika vetenskapliga ämnen som utgår från att enskilda element inte kan analyseras isolerat eftersom de är bestämda av bredare regelbundenheter och mönster; verkligheten är *strukturerad*. ”Det handlar om att ”söka tankens universella strukturer, de underliggande och gemensamma strukturerna i det mänskliga tänkandet. Dessa är omedvetna och förändras inte av individerna...”<sup>84</sup>

Med utgångspunkt i filosofin började arkitekter använda sig av det strukturalistiska tänkandet som ett redskap att ”fånga” ett slags livets dynamik i byggda miljöer. Invånarnas sociala mönster och hur dessa ”uttrycktes – eller borde uttryckas – i byggd miljö”<sup>85</sup>, var i fokus under 1960-talet inom stadsbyggandet och arkitekturen. ”Inom arkitekturen avser strukturalism en teoretisk inriktning enligt vilken byggnader och samhällets infrastruktur främst ska betraktas som strukturer i vilka delar får sin betydelse genom helheten. Riktningen verkade mycket i polemik mot den formella, sena modernismen, i synnerhet international style, som istället utgick från tydligt definierade funktioner som fick definiera helheten.”<sup>86</sup>

Intressant är hur strukturalismen som teori är klassisk i den bemärkelsen att den innebär en stark tilltro till vetenskapen och till möjligheten att nå en exakt och systematiskt uppbyggd kunskap om den sociala verkligheten.<sup>87</sup> Inom strukturalismen finns både en kritik mot den statiska modernismen, men samtidigt är den en produkt av modernistisk planering och forskning – och klassisk i den meningen att det finns en tro på den perfekta lösningen inom arkitekturen.

Jag tycker den strukturalistiska arkitekturen och stadsbyggnadsidéerna är intressant för att de rymmer en så stor grad av flexibilitet och mänskliga konflikter. Konflikter som kan belysas genom till exempel de klassiska och romantiska förhållningssätten som motpoler. ”Arkitektur var inte längre

84 Söderqvist Elisabeth, 2008; ”Att gestalta välfärd – från idé till byggd miljö”, Centrala diskurser och begrepp, s. 316

85 Söderqvist, 2008, s. 316

86 wikipedia

87 NE

*enskilda solitärer utan stora strukturer som som inom sina ramar skulle tillåta individualism och improvisation.*”<sup>88</sup>

Ett exempel på strukturalism inom den svenska arkitekturen är byggnaden Kulturhuset i Stockholm, av Peter Celsing 1974. Claes Caldenby beskriver projektet i NE som: ”En produkt av 1960-talets kultursyn: en betongskärm med öppna hyllplan som skulle ge ”gatans stämning och verkstadens möjligheter”. Strukturalismen inom arkitekturen var till en början präglad av en sparsam användning av färg, råa betongväggar och synliga installationer/system (ventilation, rör etc.). ”Det var upp till de boende att ge husen liv”<sup>89</sup>. Det fanns en vision om att skapa arkitektur med en inbyggd föränderlighet, med byggnader som skulle kunna byggas om vid behov.

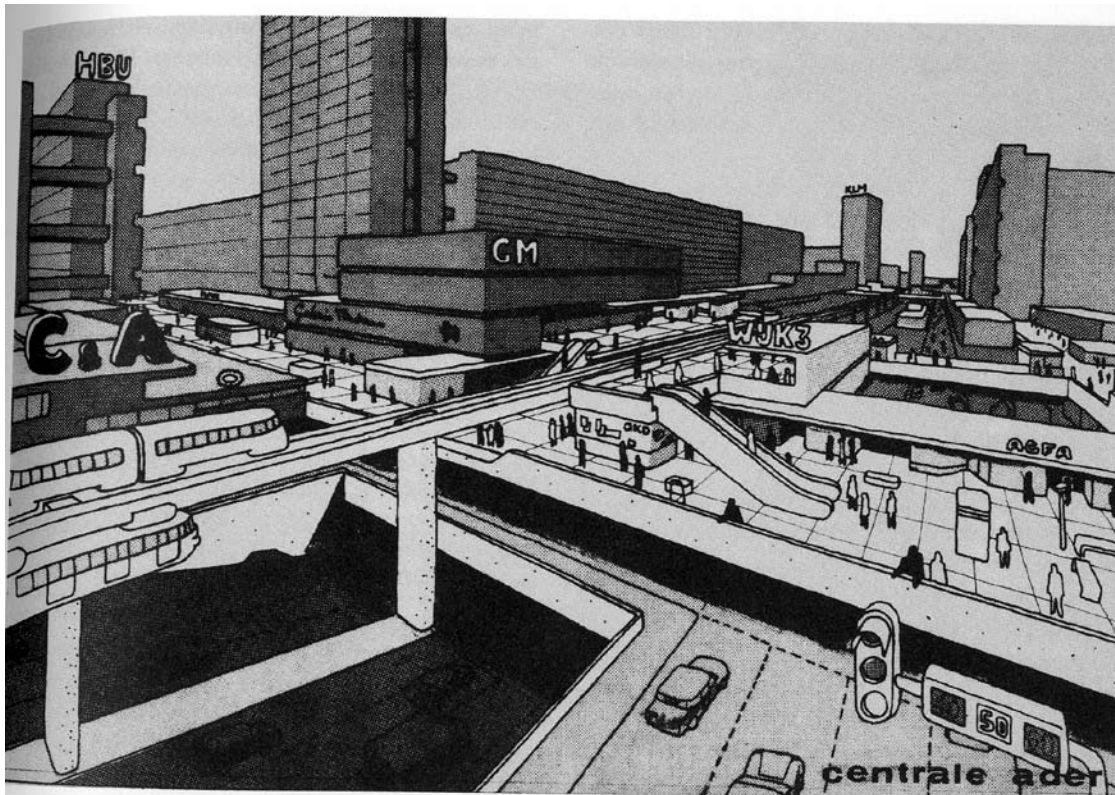
Det får mig att tänka på de nya visionerna i Norra Sorgenfri om alla de aktiviteter som man hoppas på i de övergivna industribyggnaderna med början i Bussgaraget. Men här handlar det inte om rå betong eller flyttbara väggar, nyskapade tomrum att fylla, det handlar om naket tegel och industriornamenterade kulisser – rum som redan har en historia, men som ska få ett nytt innehåll. Det handlar om så kallad hållbar planering, där ett hållbart planeringsresultat ska uppnås genom utveckling över tid, planering med olika inblandade intressenter och låg profil – med en förhoppning om att på så sätt fånga livets dynamik.

## E n h e l m i l j ö

Flera av de miljöer som jag har upplevt som mest kreativa och inspirerande har varit just miljöer med en strukturalistisk karaktär, där man har byggt en ”hel” miljö. Byggnader som har ambitionen att fungera som multifunktionella samhällen.

88 Caldenby Claes, 2005; ”Konsten 1950-75”, Arkitekturen, Den svenska strukturalismen, s. 507

89 Söderqvist Elisabeth, 2008; ”Att gestalta välfärd – från idé till byggd miljö”, s. 23



Ett virrvarr av trappor, gator och gångbroar utmärker många strukturalistiskt färgade projekt, som detta för Pampus i Amsterdam av J.B. Bakema. Han strävade efter att den byggda miljön skulle uttrycka komplexa sociala mönster. Foto NAI, Rotterdam.

Bild 8.



Planen för Hook New Town av LCC föreslog parkeringar och gator på en lägre nivå, under centrumanläggningen, och butiker och gägator ovanför. Den genomfördes inte, men blev uppskattad och känd bland arkitekter. Skiss ur *The Planning of a New Town* (1933).

Bild 9.

Ett exempel är tidigare Humanistcentrum i Uppsala, en universitetsbyggnad. Det är ytterligare ett byggnadskomplex ritat av arkitekt Peter Celsing (uppfört 1975), som en stad i staden enligt ett strukturalistiskt arkitekturideal. Gångar, ”kommunikationssystem” i flera våningsplan med korridorer, gruppum, arbetsrum, bibliotek, grönskande inre rum, matserveringar... Utanför komplexet öppnade sig en park med böljande kullar, dimensionerad för det stora centrums många arbetsplatser och besökande studenter och forskare. Idag fungerar byggnaden som forum för ekonomiutbildningarna vid Uppsala universitet. Parken utanför är bebyggd, enligt de förtätningsprinciper som råder i dagens stadsplanering.

Var finns betydelsen idag? I vad finns en plats eller en byggnads identitet? I dåvarande Humanistcentrum upplevde jag en storskalighet i en humanistisk kontext, på ett sätt som inte finns i dagens storskaliga arkitektur - som snarare handlar om att skapa landmärken som i Malmö skyskrapan Turning Torso eller köpcentret Entré. Den goda intentionen bakom arkitekturen lyser på något sätt igenom och det är en speciell känsla att vara en av alla de som har en plats, är delaktiga i den stora organismen, samhällskroppen, byggnaden, det humanistiska universitetet. Det kan finnas en känsla av omsorg även i storskalighet, en slags trygghetskänsla kanske. Jag, som inte har upplevt den småskaliga stadsmiljö som fanns på platsen innan Humanistcentrum byggdes, kunde som barn öppet ta till mig miljön, och fascinerades...

Det finns en fara i överplanering, att styra människors aktiviteter i det offentliga rummet för mycket. Men jag tror också att det finns en fara i att planera för lite, att rationalisera bort det gemensamma, kanske på grund av rädsla för sociala problem. Jag tror att ett öppet samhälle, som skapar platser som är tillgängliga för alla, med speciellt inbjudande miljöer av nästan privat karaktär – speglar samhällets svagheter extra tydligt. Det behöver inte vara designen eller arkitekturen i sig det är fel på, samhällets svagheter blir bara tydligare när vi vistas i samma rum.

Visionen om strukturalismen som en formel att fånga livets dynamik i det byggda samhället, falnar när man inser konsekvenserna av ett så systematiserat arbetssätt som det förordar. ”Byggnaden kommer snarare

bli stadsbyggnad. För att styra sådana stadsbyggnadsprocesser behövs generella måttsamordningsregler och generella kvalitetskrav.”<sup>90</sup> Hur bedrivs dagens planering? Vilka idéer ligger till grund för utformningen av det offentliga rummet? Är det ”måttsamordning” och ”generella kvalitetskrav” som är i fokus? Hur förhåller sig arkitekter och stadsplanerare idag till begrepp som ”de elementära glädjeämnen” och poesin i arkitekturen?

90 Caldenby, 2005, s. 507



Bild 10.

# Influenser

## Parker i Malmö

Små grupper av blommande träd. Olika slags lönnar bredvid varandra, markbeläggning, stigar och vägar. Arkitektoniska småträd, små och stora träd i fina kombinationer. Enskifteshagen, Pildammsparken, Ellstorpsparken.



*Norra entrén till parken Enskifteshagen, stora fina lönnar och små, arkitektoniska hagtornsträd.*



*Små fina hagtornsträd, Enskifteshagen.*

*Blommande prydnadsapel, Pildammsparken.*



*Kullen i Ellstorpsparken.*

*Fina småträd på planområdet.*



*Bild 11.*





## High Line

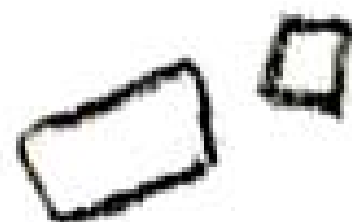
High Line är en övergiven järnvägsräls på pelare från 1930-talet, som blivit en promenadpark i centrala New York. Spåret slutade användas för trafik 1980. Parkstråket är gestaltat av James Corner Field Operations i samarbete med Diller Scofidio+Renfro – *”to echo the wild, selfseeded landscape that grew up on the structure after the trains stopped running.”*<sup>91</sup>

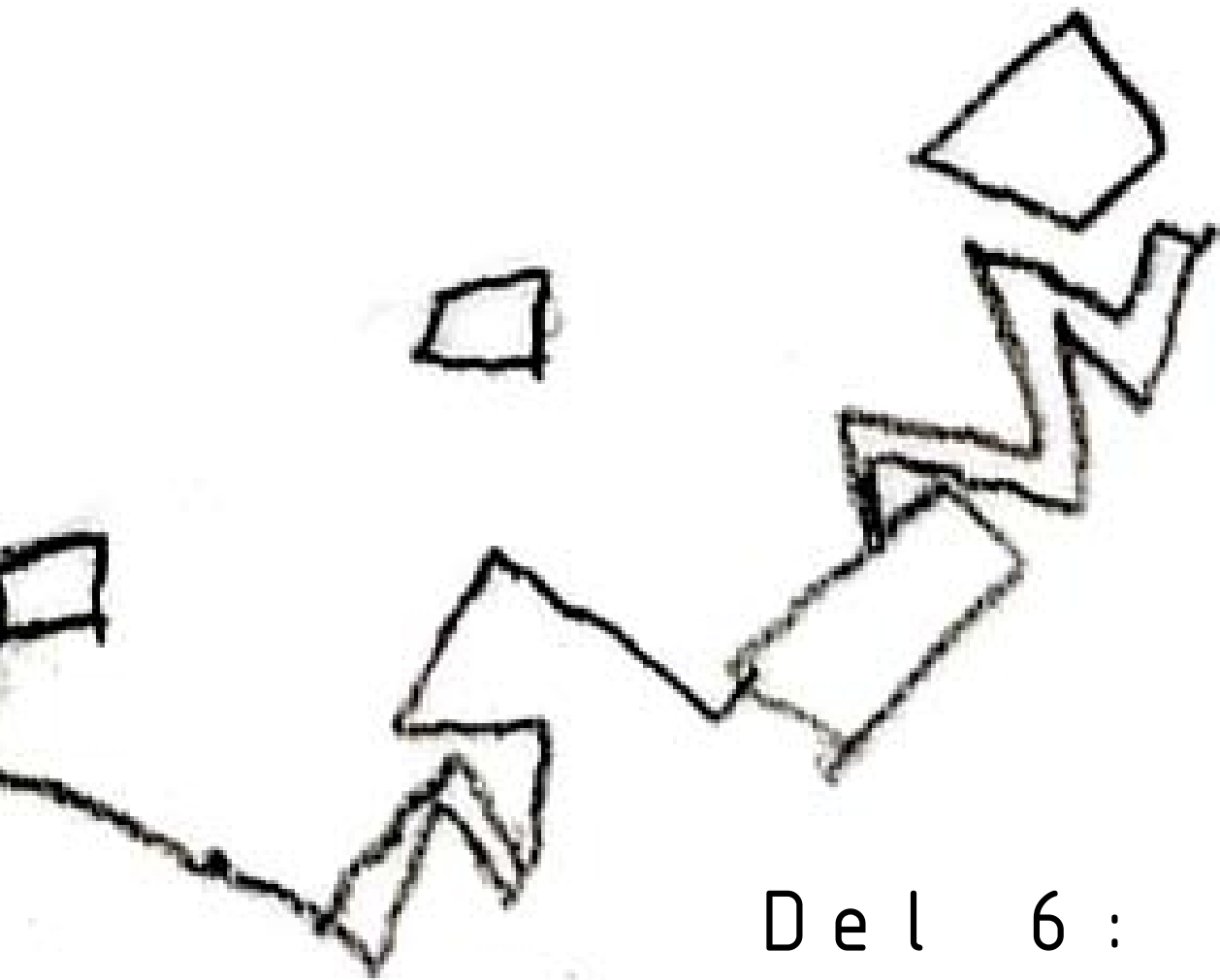
En oregelbundet utformad, urban stig slingrar sig fram uppe på den gamla stålkonstruktionen, genom kvarteren. Mellan de smala betongblocken som formar stigen, täcks ”marken” av perenner, små träd och buskar - mest en i färg och struktur skiftande äng.

91 <http://www.thehighline.org> (september 2009)



Bild 12.





Del 6: Mitt förslag







Värnhem

ishall

- Ruderatmark som kan bli fortsättning på mill förslag
- Park/gröning/kyrkogård
- Planområdet Norra Sorgenfri
- Mill förslag: "Spåret"
- "Grön länk"
- Befintlig byggnad

Rörsjöstaden

Ellstorp

förskola

Kontinentalbanan

Ellstorps-parken

Kvarnby fhs-serieskolan

skola

Zenithgatan

Rönnen stud.lgh

Sallerupsvägen

"Grön länk"

Befintlig byggnad

Zeniths kolonier

Buss-garaget

Östra farmvägen

Katrinelund

Förningsgatan

S:t Pauli norra kyrkogård

Konst-hög-skolan

SPÄR-VÄGEN

Industrigatan

SMEDJAN

Celstusgatan

Willys

förskola

VERKET

Norra Sorgenfri

SPIRALEN

SPÅRET

S:t Pauli mellersta kyrkogård

BRÄNNAREN

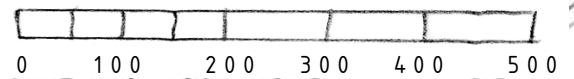
GRYLAN

TANGENTEN

S:t Knut

S:t Pauli södra kyrkogård

UGNEN



0 100 200 300 400 500 (m)

skola

Östra Sorgenfri

Q-Pharmas park

DEGELN

BULLTOFTASTRÅKET

Östra kyrkogården

Karlskronaplan

skola

Gröningen

Folkets park

# Spåret

*Spåret* - en gränsöverskridande stig mellan torg och park i Norra Sorgenfri, som kopplar ihop planområdet med intilliggande områden. Mitt gestaltungsförslag är ett komplement till den byggda miljöns mötesplatser i form av torg, gaturum och kyrkogården.

## Beskrivning av området

Spåret börjar vid Industrigatan i en större öppen yta, en trekantig plats som idag är delvis hårdgjord och delvis bevuxen. Mot norr smalnar platsen av och spårområdet löper in mellan kvartern Tangenten och Spiralen och fortsätter norrut i en lång, böjd form. På de smalaste ställena är spårområdet ca 6 meter brett. Det är avskärmat med stängsel från de omgivande kvarteren, här och där växer enstaka träd vid sidan. Marken är bevuxen med gräs med en upptrampad stig i mitten. I förlängningen norr om planområdet - mellan bostadsområdet Katrinelund och skyddsområdet vid Kontinentalbanan, är träd planterade. Området som öppnar upp i en större plats vid Sallerupsvägen används idag som parkering till fastigheten på andra sidan gatan. Platsen vid Industrigatan, liksom spårområdet är kommunal mark.

På andra sidan Sallerupsvägen tar Ellstorpsparken vid, där grönskan möter upp intill det långa bostadshuset som är byggt som en vägg längs med Sallerupsvägen. Gång- och cykelväg löper i Ellstorpsparkens ytterkant, idag gränsande till fastighet som lagerhåller och säljer byggmateriel. Tomten är tidigare planerad för idrottsverksamhet, men det har ännu inte blivit aktuellt att använda tomten för detta ändamål. Gång- cykelvägen och parken är avskärmat från firmans mark med en tät ridå av uppvuxen grönska.

Med enkla medel skulle en sammanhängande urban stig, gärna kombinerad

med cykelväg, kunna anläggas, hela vägen från Industrigatan till Sallerupsvägen – med en fortsättning i Ellstorpsparken. Trots att man måste ta sig över Sallerupsvägen, upplevs inte den som en större barriär, då man på avstånd ser grönskan och parken på andra sidan och vägen inte heller är särskilt bred. Det känns enkelt att fortsätta in i parken på andra sidan gatan.

Jag jämför med målpunkten i Bulltoftastråket, Bulltofta rekreativområde. Storskaliga och för en fotgängare svårförståeliga trafiklösningar (Videdals trafikplats) gör att den sista biten mot parken från Östra kyrkogården känns svår att ta sig förbi. I planperspektiv känns Bulltoftastråket som ett tydligt och sammanhängande stråk, men i promenadperspektiv upplevs trafiken som en stor barriär, speciellt i anslutning till parken. Entrén till parken är till och med svår att hitta, när man en lång sträcka har gått längs med IKEAs parkering och letat. Det känns snarare som en park att cykla till, eller åka bil.

## Ellstorpsparken

Ellstorpsparken ligger längs med Idaborgsgatan i bostadsområdet Ellstorp, norr om Sallerupsvägen. Det är en stadsdelspark med lekplats, förskola, hundrastplats. Framförallt är det en fantastiskt fin park med välkomponerad grönska i form av blommande buskar, stora och små träd och en trädbevuxen kulle. Parken är inte så känd för de som inte bor i närheten, men desto mer omtyckt bland de som bor intill och använder parken. När jag sökte information om parken på internet hittade jag en mängd sökresultat där folk nämnde Ellstorpsparken, i många fall i privata bloggar...med citat som;

”... solade i Ellstorpsparken”, ”picknick med frallor i Ellstorpsparken”, ”... kunde avnjutas i Ellstorpsparken”, ”... cyklade till Ellstorpsparken...”, och så vidare. Jag hittade till och med ett country/blues-band som kallade sig för ”*Ellstorpsparken*”!

Ellstorpsparken ligger ca 500 meter från Industrigatan i Norra Sorgenfri, vid

entrén till Spåret. I planprogrammet står det att det är önskvärt att det inte är längre än 5-10 minuters promenad (ca 300 meter) till närmaste grönyta för det vardagliga användandet. Men avståndet upplevs som kortare om vägen dit är ”grön och trevlig”. Ett bra avstånd för att kännas nära och tillgängligt och dessutom öppna för möjligheter att röra sig vidare om man vill.



*Vy över Ellstorpsparken.*

#### Fortsättning mot Värnhem och Kirseberg

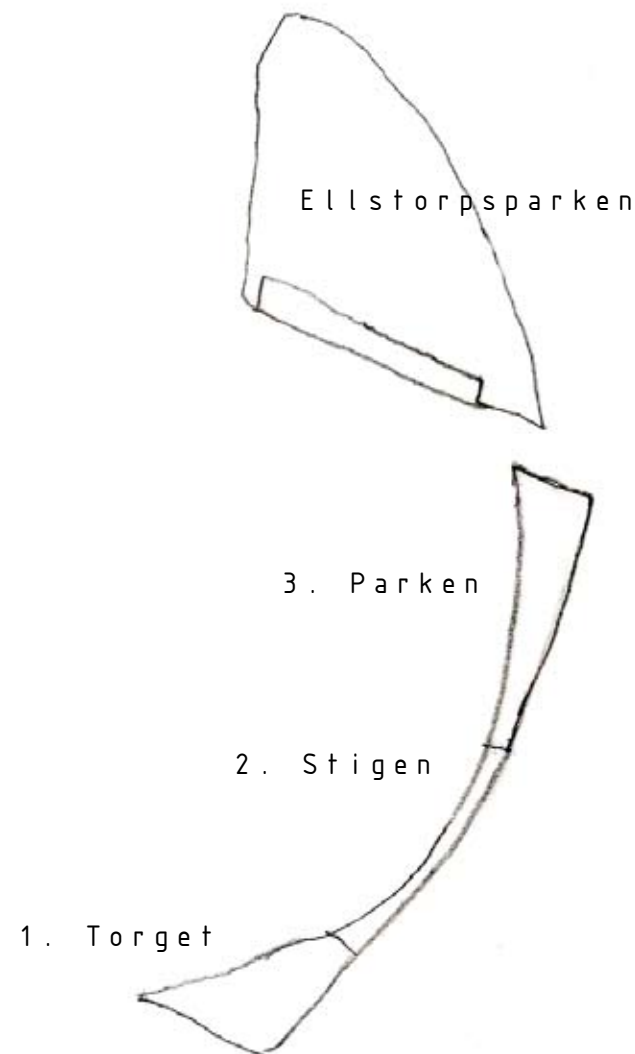
Det finns goda möjligheter att förlänga Spåret på andra sidan Ellstorpsparken, genom det större, halvöppna och trädbevuxna område som finns där längs Kontinentalbanan.

Där kan ett utvecklat parkstråk leda vidare mot Entré, Värnhem och Östra Förstadsgatan mot Kungsparken och tillbaka in i Norra Sorgenfri i en cirkel – eller under Kontinentalbanan mot Kirseberg och Beijers park.

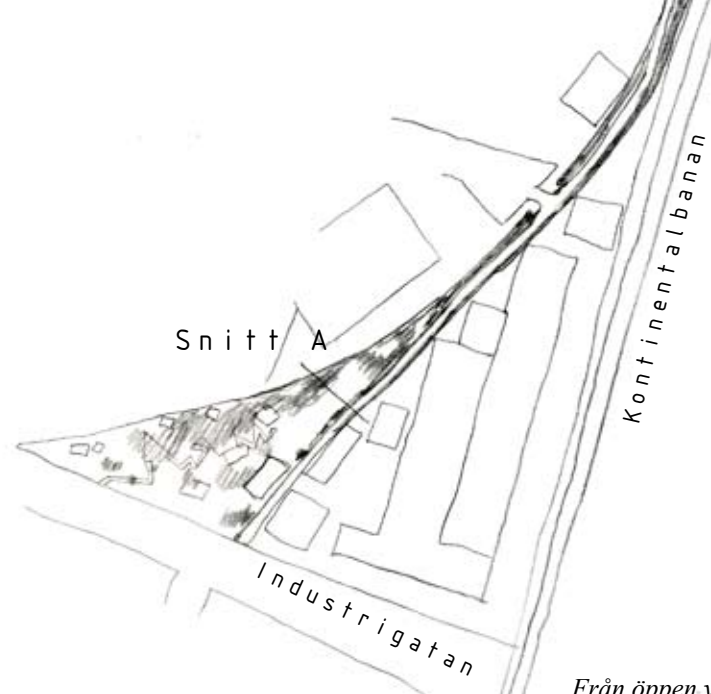
#### Tre karaktärer

Spåret har en entré vid Industrigatan i den trekantiga öppna platsen. Jag tänker mig en övergång från torg mot park in mellan kvarteren Tangenten och Spiralen och norrut längs med Kontinentalbanan vid Katrinelund, fram till Sallerupsvägen. En kombination mellan torg och park, i ett slags urbant naturuttryck - en ”semi-natur”-miljö. Spåret kan delas in i tre huvudkaraktärer:

1. Torget
2. Stigen
3. Parken



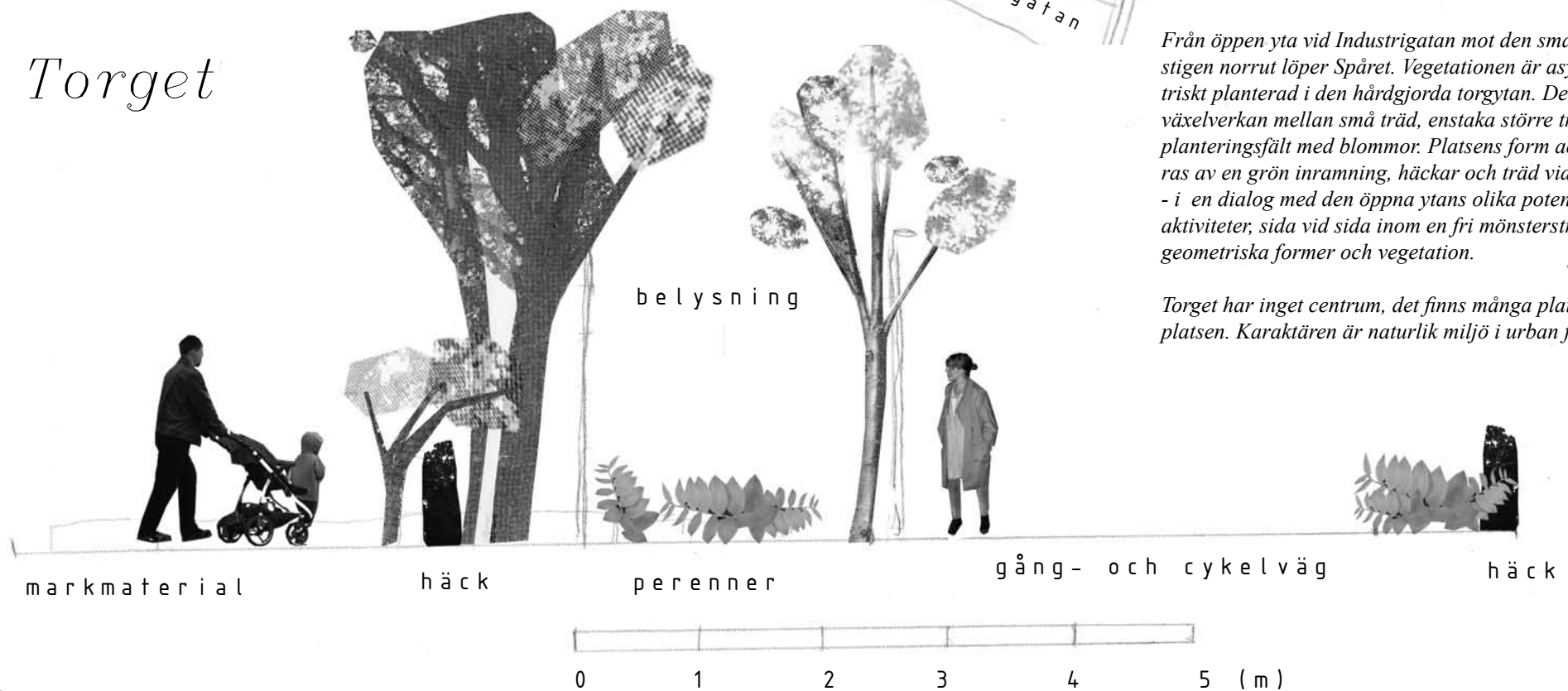
# Innehåll och vegetation



## Torget

Från öppen yta vid Industrigatan mot den smala stigen norrut löper Spåret. Vegetationen är asymmetriskt planterad i den hårdgjorda torgytan. Det är en växelverkan mellan små träd, enstaka större träd och planteringsfält med blommor. Platsens form accentueras av en grön inramning, häckar och träd vid sidorna - i en dialog med den öppna ytans olika potentiella aktiviteter, sida vid sida inom en fri mönsterstruktur av geometriska former och vegetation.

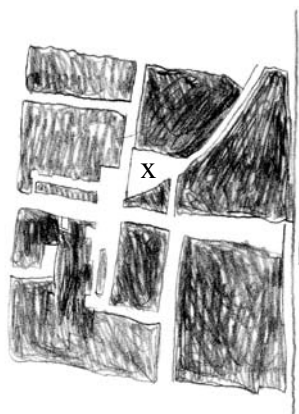
Torget har inget centrum, det finns många platser i platsen. Karaktären är naturlig miljö i urban form.





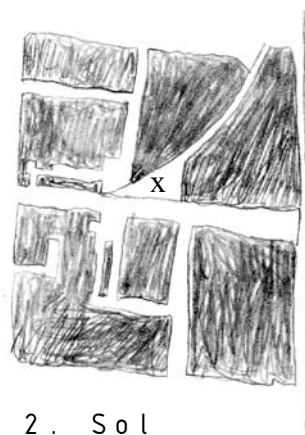


*På Torget en spännande kombination av hårdgjorda ytor och levande material, geometriska former, fält av blommor, blommande träd.*



1. Skugga

*Befintligt förslag till ny kvartersstruktur, som innebär en skuggning av den planerade torgytan bakom ny bebyggelse längs Industrigatan.*



2. Sol

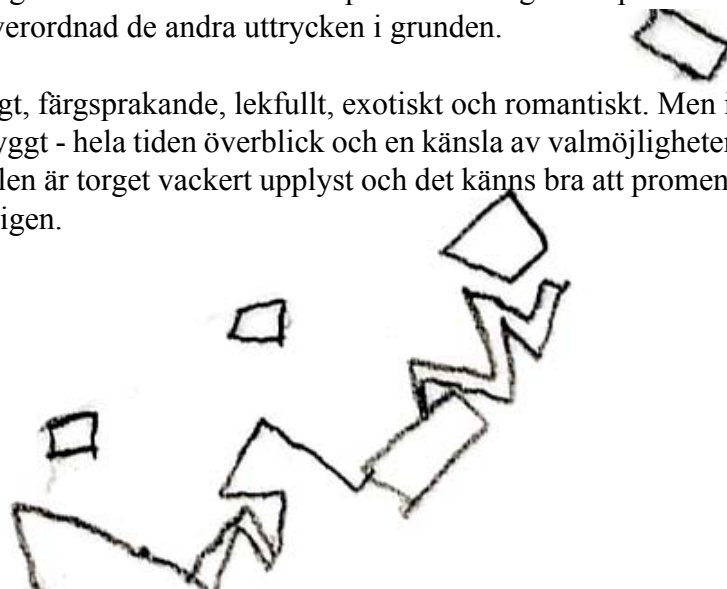
*Mitt förslag Torget, där öppningen söderut mot Industrigatan behålls.*

## 1. Torget

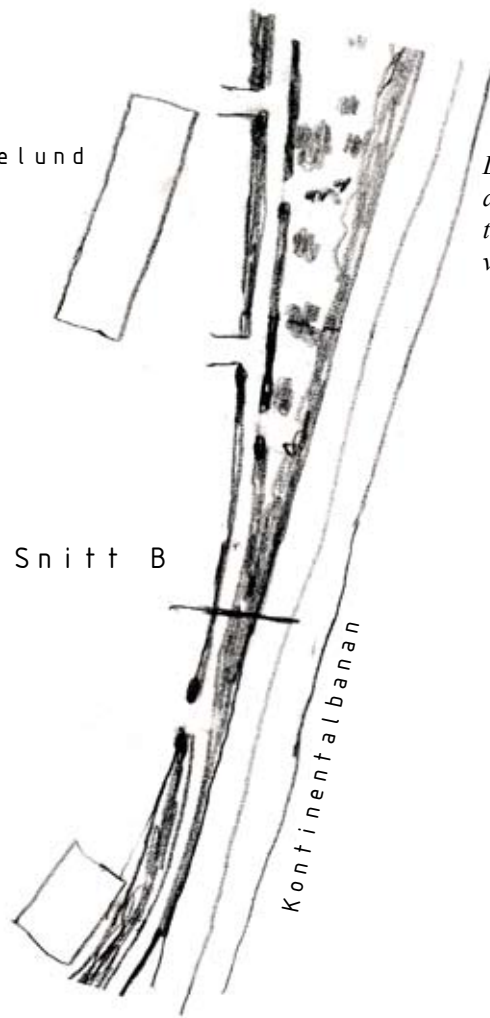
Jag föreslår att Spåret har sin öppning i den platsbildning som finns där idag och inte byggs igen mot Industrigatan enligt förslag i planprogrammet. Byggnader längs med Industrigatan skulle effektivt skugga en öppen plats/torg bakom dem, som det är planerat. Det söderläge som finns borde tas vara på, som en tillgång för intilliggande kvarter. Istället kunde kanske lokaler i bottenvåningar planeras och riktas ut mot torget/rama in torget istället för Industrigatan – just här? Spåret lockar hela tiden folk, som ska promenera vidare längs stigen, till nästa kvarter, promenera med hunden, gå till Ellstorpsparken eller ta den ”trevliga vägen” till Entré. På torget ryms ett torgs traditionella kvalitéer, gärna en eller flera serveringar i stil med S:t Knuts torg. Aktiviteter som en mindre skatebana, eller utomhuspingis samsas med några lekattraktioner för de minsta. Vegetationen är insprängd i torgmiljön, som stegvis blir grönare mot avsmalningen där stigen börjar.

Träd är planterade, enligt en idé om kontrast, variaton, exotiskt och romantiskt, i torgytan. Det kan vara ett mörkt, exotiskt barrträd i kontrast mot några blommiga småaplar och magnolia. Geometriska former som fungerar som sittplatser, ornament och lekredskap i ett, skapar ett slags naturligt uttryck på hela den öppna ytan, med planteringsytor i assymetriska kombinationer. Perenner och blommande buskar lockar till sig fjärilar och fågelsång. Hela tiden är idén om Spåret och det gamla spårområdets böjda form överordnad de andra uttrycken i grunden.

Lummigt, färgsprakande, lekfullt, exotiskt och romantiskt. Men inte mörkt och otrött - hela tiden överblick och en känsla av valmöjligheter i platsen. På kvällen är torget vackert upplyst och det känns bra att promenera vidare längs stigen.

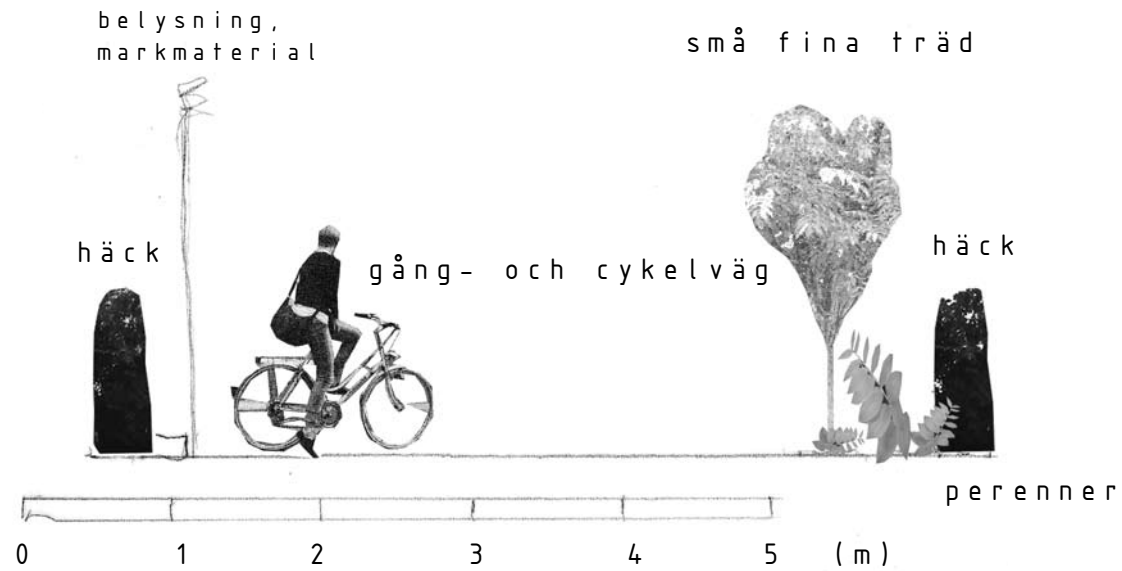


Katrinelund



*Den urbana stigen, en asfalterad gång- och cykelväg inramad av grönska i form av häckar som gröna väggar vid sidorna. Små träd med undervegetation kompletterar. Kanske upphöjningar med vårlökar; någon sittplats.*

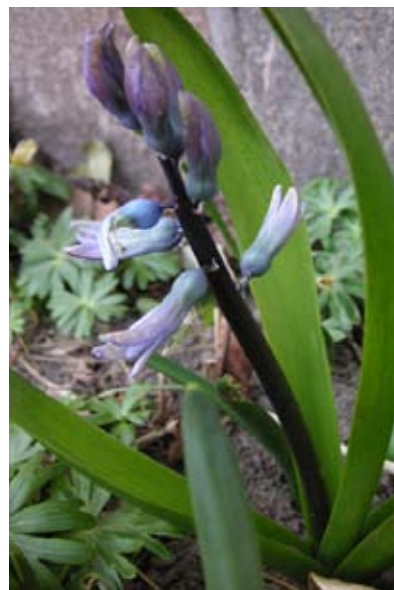
## Stigen





*Stigen idag - spårområdet smalaste del.*

*På flera platser längs Stigen, småträd med undervegetation, Exempel Rönn och Sockblomma (Epimedium).*



*Plats för blommor längs gång- och cykelvägen, en kombination av markmaterial och växter som utgör en urban stig.*

## 2 . S t i g e n

Stigen består till större delen av gång- och cykelvägen som löper genom hela Spåret. Den kantas av häckar, som gröna väggar istället för (eller framför) stängsel, som kompletteras med träd och större buskar med arkitektonisk form som är planterade i små grupper med ett visst avstånd från varandra. Marken kring cykelbanan är, beroende av bredden på stigen just där, planterad med perenner och belagd med olika slags material.



Den inbjudande entrén till Ellstorpsparken från Sallerupsvägen.

### 3 . P a r k e n

Där stigen öppnar sig i en plats (parkeringen) ändras Spårets karaktär mot mer traditionellt parklik. De befintliga träd som växer längs det gamla spårområdet kompletteras med andra träd i en naturlig, men fantasifull plantering – som en liten skog, upplyst av lampor på kvällen och med karaktärsfulla växter. Till exempel magnolia, några små lönnar och något karaktärsfullt barrträd.

Gång- och cykelvägen, som får betraktas som en stomme i Spåret, leder tydligt mot övergången vid Sallerupsvägen vid sidan av öppningen, tydligt och varmt upplyst på kvällen.

## Parken

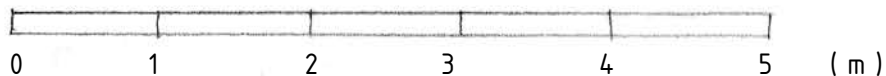
belysning

gång- och cykelväg

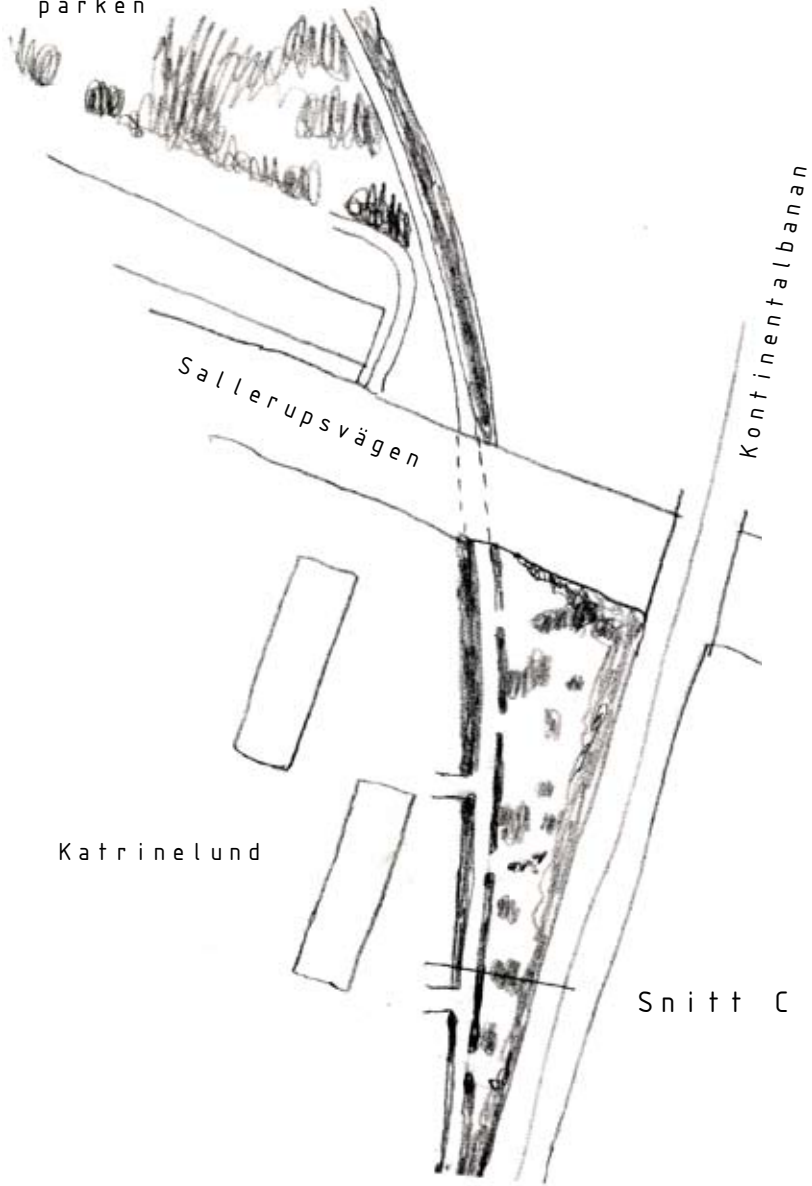
häck

mark-  
vegetation

häck



Ellstorps-  
parken



*Enstaka, karaktärsfulla barrträd  
ger en fin kontrastverkan.*



*Gång- och cykelvägen som leder hela vägen genom Spåret till Ellstorps-  
sparken är inramad av grönska, med låga häckar som har öppningar  
på många ställen och träd.*

*Den visuella kopplingen till Ellstorpsparken är stark, man ser parkens  
välkomnande entrégrönska på avstånd. Oavsett var det är möjligt att  
länka gång- och cykelvägen över Sallerupsvägen, känns kopplingen  
naturlig - det är en fortsättning på Spåret.*



*Öppningen mot Sallerupsvägen idag,  
med parkeringsyta.*

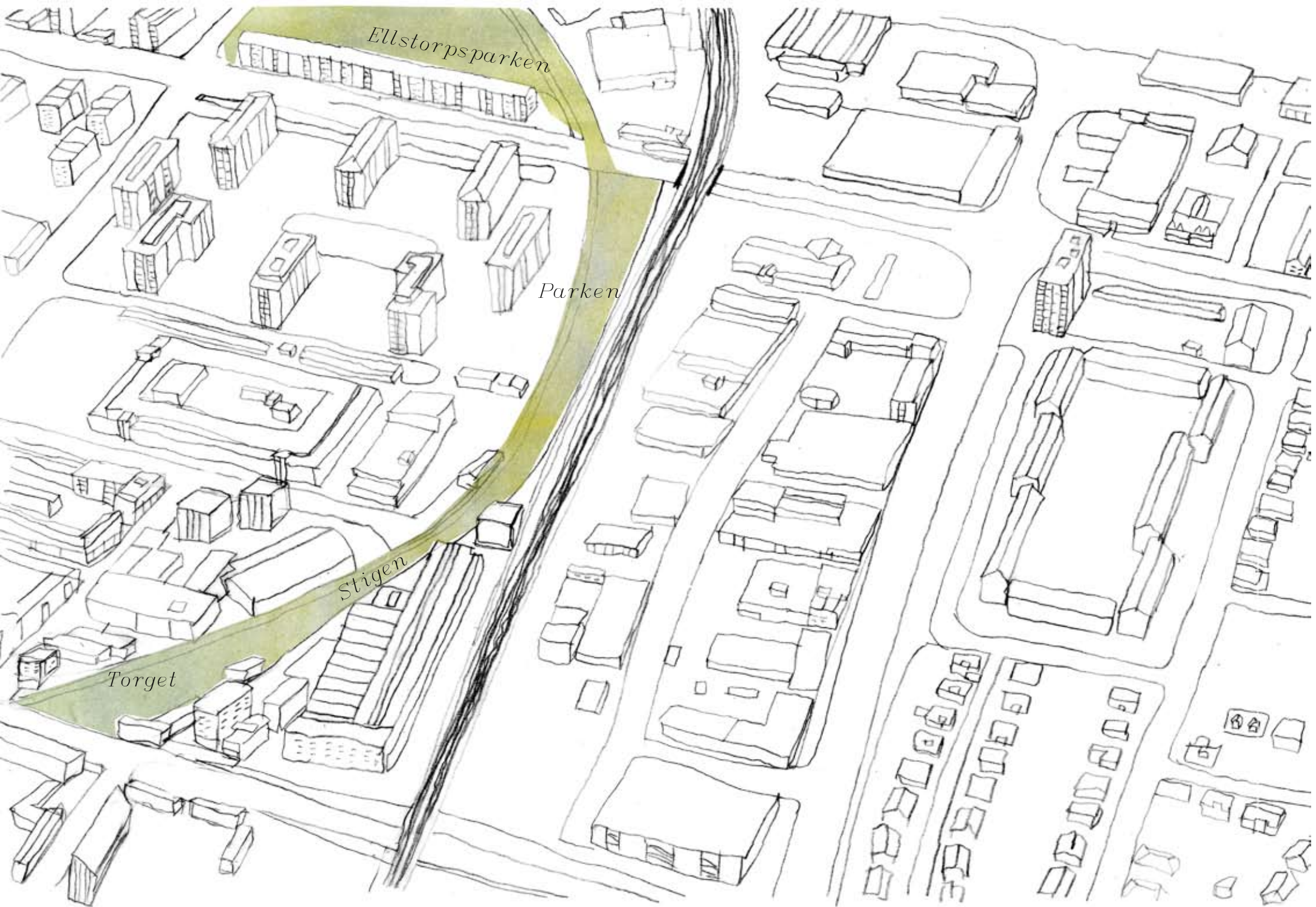
# Reflektion

Projekt Norra Sorgenfri handlar mycket om att förhålla sig till olika skalor. De befintliga kvarteren är mycket stora, för att göra en jämförelse så är Malmö Folkets park ungefär lika stort som ett kvarter i Norra Sorgenfri.

*”Det är viktigt att bibehålla en balans mellan det småskaliga och det storskaliga. En intressant utmaning för området är att skapa miljöer med ett fungerande samspel mellan existerande och planerade byggnader, stilar och funktioner.”*, som det står i planprogrammet.

Jag tror att ett bra sätt att ”stödja” detta samspel är att satsa på den offentliga miljön och att från början se till de nya invånarnas behov av tillgänglig grönska.

Jag har arbetat mycket med ett perspektiv som jag tycker är mycket viktigt, den gående människans perspektiv, ett ”promenadperspektiv”. Jag har frågat mig hur de människor som ska bo i området kommer att förhålla sig till platsen, vilka är deras behov? Hur kan den offentliga miljön i Norra Sorgenfri bidra till en utveckling av området, intilliggande områden och staden i stort?



# Slutord

Tack till min handledare Gunilla Lindholm för givande diskussioner, råd och utlåning av böcker.

Jag vill tacka Gunilla Kronvall, Pernilla Magnusson och Gunnar Ericsson från Malmö kommun som har tagit sig tid, lyssnat och svarat på mina frågor.

Tack Jonas! Tack Kaisa och Leif, mamma och pappa, Kerstin, Erik, Ragnhild.

Jag vill också tacka alla som har hjälpt mig att hålla humöret uppe under den långa sommaren 2009, ingen nämnd, ingen glömd...

Till Lilian



# Litteraturlista och referenser

## L I T T E R A T U R L I S T A

Andersson Thorbjörn, 2002; *"Edition Topos – Landschaftsarchitektur in Skandinavien"*, Natur und Artefakt – zwei Konstanten (The link between nature and artefakt) s. 51-56, Callwey Verlag, München och Birkhäuser, Basel

Andersson, Jonstoj, Lundqvist (red.), 2000; *"Svensk Trädgårdskonst under fyrahundra år"*, Byggförlaget AB

Bodman Erik (redaktör), 1960; *"Från det fula Malmö till det vackra Malmö"*, Malmö Förskönings- och Planteringsförening, Malmö

Caldenby Claes, 2005; *"Signums svenska konsthistoria Konsten 1950-75"*, Arkitekturen, s. 451-527, Bokförlaget Signum, Lund

Deleuze Gilles, 1998; *"Postskriptum om kontrollsamhällena"*, *Nomadologin*, Skriftserien Kairos nr 4, Kungl. Konsthögskolan, Raster förlag, Stockholm

Felton Emma, 2007; *"Becoming Urban: A Social and Cultural Study of Urban Change in Brisbane"*, Griffith University, Brisbane

Frank Gun (redaktör), 2005; *"Spelet om staden"*, Formas Fokuserar, Forskningsrådet för miljö, areella näringar och samhällsbyggande, Stockholm

Gustavsson Roland och Ingelög Torleif, 1994; *"Det nya landskapet - Kunskaper och idéer om naturvård, skogsodling och planering i kulturbygd"*, Skogsstyrelsen, Jönköping

Gromark Sten och Nilsson Fredrik (redaktörer), 2006; *"Utforskande arkitektur"*, Forskargruppen En utforskande arkitektur Chalmers Arkitektur Göteborg, Axl Books, Stockholm

Hallemar Dan, juni 2008; *"Ljus framtid för Sorgenfri"*, artikel om Norra Sorgenfri/intervju med Gunilla Kronvall i Arkitekten

Jellicoe Geoffrey and Susan, 1975; *"The Landscape of Man – Shaping the environment from prehistory to the present day"*, Thames and Hudson Ltd, London

- Koolhaas Rem, 1978; *“Delirious New York – A Retroactive Manifesto for Manhattan”*, nyutgåva Monacelli Press Inc., New York, 1994
- Le Corbusier, 1936; *“La Maison des Hommes (Vår Bostad)”*, utgåva från 1968 med förord av Lennart Holm, Bokförlaget Prisma, Stockholm
- Le Corbusier, 1946; *“Manière de penser l’urbanisme (Den nya staden)”*, utgåva från 1969 med förord av Lennart Uhlin, Rabén och Sjögren, Stockholm
- Malmö stadsbyggnadskontor, 1996; *“Genomförandebeskrivning tillhörande detaljplan för kvarteren Veven och Tangenten m.m. i Innerstaden i Malmö”*, beskrivning av utredningsområde Norra Sorgenfri
- Malmö stadsbyggnadskontor, 2002; *“Översiktsplanen som styrinstrument i Malmö 1950-2000”*
- Malmö stadsbyggnadskontor, 2004, *“Från Värnhem till Dalaplan”*, dialog-pm 2004:6, Östra Innerstaden
- Malmö stadsbyggnadskontor, januari 2007; *“Möten i staden – om vikten av att se den andre i vardagen”*, dialog-pm 2006:1
- Malmö stadsbyggnadskontor, januari 2007; *“Vision Norra Sorgenfri – Prior to Planning and Development Process”*
- Malmö stadsbyggnadskontor, 2 juni 2008; *“Norra Sorgenfri Planprogram”*, PP 6020
- Malmö stadsbyggnadskontor, augusti 2008; *“Planer och strategier för Norra Sorgenfri”*
- Näslund Elisabeth, 2008; *“Medelvensson ingen nimby – Staden som växer inåt – förtätningsbehov kontra förtätningstryck”*, referat från KTH:s stadsbyggnadsakademi december 2008 i tidningen Arkitekten
- Pehrsson Per-Jan, 1986; *“Malmö - Parkernas stad”*, Malmö gatukontor
- Shengtao Ye, *“Förord till ‘Suzhous parker’*, översättning från kinesiska av Erik Cronqvist, Malmö, 2005
- Ståhle Alexander, 2008; *“Compact Sprawl: Exploring Public Open Space and Contradictions in Urban Density”*, doktorsavhandling vid KTH – Skolan för Arkitektur och Samhällsbyggnad, Stockholm
- Söderqvist Lisbeth, 2008; *“Att gestalta välfärd – från idé till byggd miljö”*, Forskningsrådet Formas/Riksantikvarieämbetet, Stockholm
- Thagaard, A.M., 1992; *“Backarna – Liv och historia i en förstad”*, Kejse Bokförlag, Malmö

Troell Jan och Widerberg Bo, 1962; ”*Malmö bakom Malmö*”, bildreportage i veckotidningen Idun nr 23 1962, Stockholm

Vaughan William, 1978; ”*Romanticism and Art*”, Thames and Hudson Ltd, London

Wright David, 1968; ”*The Penguin book of English Romantic Verse*”, Penguin Books Ltd, England

Yttri Dag, 1999; ”*Parken som rom for fellesskap og tilflukt*”, Doctor Scientiarum Theses 1999:13, Agricultural University of Norway, Departement of Landscapeplanning, Oslo

Åman Anders, 1987; ”*Arkitektur och ideologi i Stalintidens östeuropa: ur det kalla krigets historia*”, Den modernistiska utopin, Carlsson, Stockholm

#### I n t e r n e t k ä l l o r :

Nationalencyklopedin (<http://www.ne.se>):

biografi landskapsarkitekt Frederick Law Olmsted, april 2009

biografi arkitekt Le Corbusier, april 2009

<http://www.ne.se/poststrukturalism>, artikel om begreppet *Poststrukturalism*, juli 2009

Wikipedia:

<http://en.wikipedia.org>, Categories: Sociology/Urban studies and planning, maj 2009

artikel om begreppet *The Third Place*, om Ray Oldenburgs idéer, maj 2009

<http://sv.wikipedia.org/wiki/Strukturalism>, artikel om begreppet *Strukturalism*, juli 2009

<http://sv.wikipedia.org/wiki/Förromantiken>, kategorier: Konstens historia/Historiska epoker/Litterära riktningar, juli 2009

<http://sv.wikipedia.org/wiki/Romantiken>, artikel om begreppet/den historiska epoken *Romantiken*, juli 2009

Övrigt:

<http://www.fredericklawolmsted.com>, *Olmsted's Philosophy*, juli 2009

V2\_Archive:

<http://framework.v2.nl>, *Restructing the Industrial Capitalist City*, Arjen Mulder (NL), intervju med Edward Soja (USA), utdrag ur publikation *TransUrbanism*, 2001, april 2009

<http://www.cnu.org>, Congress for the New Urbanism, april 2009

<http://www.ceunet.org>, c.e.u. - Council for European Urbanism, april 2009

<http://stadskultur.blogspot.com>, *Stadskultur för klassisk urban bebyggelse*, svensk blogg med nyurbanistiska ideal, april 2009

#### I n t e r v j u e r :

Intervju 2009-03-05 med Gunilla Kronvall, Arkitekt på Malmö stadsbyggnadskontor, projektledare för projekt Norra Sorgenfri.

Intervju 2009-03-11 med Pernilla Magnusson, Arkitekt på Malmö gatukontor, med ansvar för grönstrukturen i Norra Sorgenfri.

Intervju 2009-05-13 med Gunnar Ericsson, Stadsträdgårdsmästare i Malmö, chef på Malmö gatukontor.

#### B i l d e r :

Allt bildmaterial - fotografier och illustrationer, är producerat av Karin Ermegård, utom de bilder som finns med i Bildförteckningen.

#### B i l d f ö r t e c k n i n g :

1. Le Corbusier, 1936; teckning från "*La Maison des Hommes (Vår bostad)*"
2. Le Corbusier, 1936; teckning från "*La Maison des Hommes (Vår bostad)*"
3. Planritning över "Squareplanteringen" på Gustav Adolfs torg, från "*Malmö - Parkernas stad*", Per-Jan Pehrsson, 1986, Malmö gatukontor
4. Restaurang "Funkis" från Stockholmsutställningen 1930, fotografi från "*The Stockholm exhibition 1930*", Eva Rudberg, 1998, Stockholmia förlag
5. Gohs Rolf, 1974; "*Mystiska Tvåan*", serie, Medusa förlag, 1986
6. Durand, 1849; "*Kindred spirits*", oljemålning, från Vaughan William, 1978; "*Romanticism and Art*", Thames and Hudson Ltd, London

7. Le Corbusier, 1936; teckning från "*La Maison des Hommes (Vår bostad)*"
8. Pampus i Amsterdam av J.B Bakema, foto: NAI, Rotterdam, från Söderqvist Lisbeth, 2008; "*Att gestalta välfärd – från idé till byggd miljö*", Forskningsrådet Formas/Riksantikvarieämbetet, Stockholm
9. Skiss ur "*Planning of a new town*", 1961, projekt Hook New Town av LCC, från Söderqvist Lisbeth, 2008; "*Att gestalta välfärd – från idé till byggd miljö*", Forskningsrådet Formas/Riksantikvarieämbetet, Stockholm
10. Fotografi av före detta Humanistcentrum vid Uppsala universitet, nuvarande Ekonomikum. Källa wikipedia, september 2009.
11. Fotografi av spårområdet i New York där parken High Line har anlagts. Källa <http://www.theinsider.com>, september 2009.
12. Illustration av High Line. Källa: <http://www.thevillager.com>, september 2009. Från Volume 76, Number 30, December 20-26 2006.